

Australian Government

Department of Immigration and Citizenship

Započinjanje života u Australiji

Dobro došli u

Australian Capital Territory

Bosanski

Januar 2009. godine

Datum izdanja: Januar 2009. godine

Telefonski brojevi: Telefonski pozivi koji počinju sa 1800 su besplatni ako se zove sa privatnog telefona, a ako zovete iz govornice tada je cijena ista kao i za lokalni poziv. Brojevi koji počinju sa 13 ili 1300 spadaju u cijenu lokalnog poziva. Neki brojevi koji počinju sa 1300 i 1800 mogu se samo koristiti kada se zove iz područja koje je izvan glavnog grada. Za pozive sa mobilnih telefona važe cijene za mobilne telefone.

Za brojeve koji ne počinju sa 13,1300 ili 1800: Ako zovete iz inostranstva, okrenite pozivni broj za Australiju 61, zatim pozivni broj područja koje zovete isključujući 0, pa onda broj telefona. Ako zovete unutar Australije, ali se nalazite izvan države ili teritorije, okrenite pozivni broj područja i onda broj telefona.

Pravna napomena: Iako su se Department of Immigration and Citizenship (Ministarstvo za useljeništvo i državljanstvo) i njegovi saradnici trudili osigurati da materijal u ovoj knjižici bude tačan u vrijeme objavljivanja, knjižica obuhvata i određene informacije koje se redovno mijenjaju. Ni Ministarstvo ni njegovi saradnici ne prihvataju nikakvu odgovornost u slučaju da neko pretrpi gubitak ili štetu zato što se oslonio na informacije date u ovoj knjižici.

Sadržaj

Uvod	5
1. Stvari koje treba uraditi odmah nakon dolaska u Australiju	6
A. Predajte zahtjev za broj poreznog dosijea	6
B. Prijavite se u Medicare i razmislite o uzimanju privatnog zdravstvenog osiguranja	7
C. Otvorite bankovni račun	7
D. Prijavite se u Centrelink	8
E. Kontaktirajte Službu za zdravstvene preglede (Health Undertaking Service)	8
F. Registrirajte se za školu engleskog jezika	9
G. Upišite djecu u školu	9
H. Predajte zahtjev za vozačku dozvolu	9
2. Pomoć oko engleskog jezika	10
Usluge prevođenja i tumačenja	10
Učenje engleskog jezika za odrasle	11
3. Službe za hitne slučajeve	14
Policija	14
Kola hitne pomoći	14
Vatrogasna služba	14
Ostali brojevi za hitne slučajeve	15
4. Gdje se obratiti za pomoć.....	16
Usluge oko naseljavanja za nedavno pristigle doseljenike	16
Informativni centri za doseljenike i agencije za pružanje usluga doseljenicima	16
Adult Migrant English Program (AMEP)	17
Etničke i društvene organizacije	17
Početna pomoć za osobe sa humanitarnom vizom	17
Usluge za mlade osobe	17
Pravna pomoć	18
Nasilje	18
Prava potrošača	19
Kancelarije ACT Vlade	20
ACT biblioteke	20
The Australian Government Regional Information Service (AGRIS)	21
Humanitarna pomoć u hitnim slučajevima	21
Traženje rodbine	21
Savjetovanje u kriznim situacijama putem telefona	21
Brak i ostali odnosi	21
Women's Information and Referral Centre	22
Psihološka pomoć za osobe koje su pretrpjele mučenje i traumu	22
Finansijske usluge	22
Tax help (Pomoć oko poreza)	23
5. Australijski običaji i zakoni	24
Obaveze i vrijednosti	24
Jednakost i antidiskriminacija	24
Kriminalni prekršaji	25
Vožnja	27
Korištenje droga, pušenje i konzumiranje alkohola	27
Čovjekova okolina	28
Buka	28
Životinje	28
Upoznavanje ljudi i komuniciranje	29
Pristojno ponašanje	29
Odjeća	29

Uobičajeni australijski izrazi	30
6. Stanovanje	31
Unajmljivanje privatne kuće ili stana	31
Prava i obaveze podstanara.....	31
Kupovina kuće ili stana.....	31
Državni smještaj.....	32
Smještaj u hitnim slučajevima	32
Osnovne usluge za domaćinstva (priklučci)	32
Odvoz smeća i otpada za preradu	33
7. Zapošljavanje.....	34
Traženje posla.....	34
Usluge Job Network-a	34
Više informacija	35
Work Experience Program (Program za sticanje radnog iskustva).....	35
Kvalifikacije.....	35
Radni uslovi (prava radnika/poslodavca)	37
Program penzione štednje (Superannuation).....	37
Oporezivanje	38
8. Socijalna pomoć.....	40
Centrelink isplate.....	40
Period čekanja.....	40
Isplata za pomoć u krizi osobama sa humanitarnom vizom.....	41
Isplate pomoći za porodice.....	41
Mlade osobe.....	42
Neko ko će u vaše ime obavljati poslove sa Centrelinkom ili Uredom za pomoć porodici ..	42
Prava i odgovornosti.....	42
Službenici Multikulturalne službe pri Centrelinku	42
Više informacija	43
9. Transport.....	44
Javni transport.....	44
Privatna vozila	44
10. Obrazovanje i usluge čuvanja djece.....	46
Usluge čuvanja djece	46
Škole	46
Djeca koja ne govore engleski jezik	47
Tumači.....	47
Upis	47
Stručno obrazovanje	47
Univerziteti.....	48
11. Zdravstveni sistem.....	49
Medicare.....	49
Centrelink Health Care Card	49
Privatno zdravstveno osiguranje	49
Medicinska pomoć.....	50
Društveni zdravstveni centri	51
Mentalno zdravlje	51
Usluge za osobe koje dolaze iz kulturološki i lingvistički različitih područja	51
Sigurnost djece i prevencija nezgoda.....	52
Vakcinacija	52
Stomatološke usluge.....	52
Korištenje usluga njege za starije osobe.....	53
Ostale informacije.....	53
12. Rekreacija i sredstva informisanja	54

Vanjske aktivnosti.....	54
Internet	55
13. Ministarstvo za useljeništvo i državljanstvo.....	56
Australijsko državljanstvo	56
Resident Return Visa (Residentne povratne vize)	57
Dolazak članova porodice u posjetu u Australiju.....	57

Uvod

Dobro došli u Australiju, a posebno u Kanberu.

Australijska vlada, državne, teritorijalne i lokalne vlasti Australije, zajedno sa nevladinim agencijama, pružaju stanovnicima Australije širok opseg usluga. Ova knjižica će Vam dati osnovnu ideju o vrsti usluga i pomoći koje su dostupne, kao i o tome gdje možete potražiti savjet.

Ova knjižica je namijenjena svim potencijalnim i tek pristiglim doseljenicima u Australiju, a posebno doseljenicima sa stalnim boravkom, osobama koje su stigle po humanitarnom osnovu, te njihovim sponzorima i davaocima usluga. Doseljenici koji su došli po izbjegličkom ili humanitarnom osnovu također treba da pogledaju informacije koje je Department of Immigration and Citizenship (Ministarstvo za useljništvo i državljanstvo - DIAC) pripremio baš za njih.

Uvijek će biti teško postići da se informacije u ovoj knjižici odnose na sve čitaoce. Važno je napomenuti da neki doseljenici sa stalnim boravkom i većina osoba sa privremenom vizom nemaju pravo na sve usluge.

Kanbera je glavni grad Australije i administrativni centar državne Savezne vlade. Osnovana 1913. godine, u Kanberi se nalaze mnoge nacionalne zgrade uključujući zgradu Parlamenta, Ratni memorijal i Nacionalnu galeriju Australije.

Grad Kanbera je smješten u Australian Capital Territory (ACT). ACT nije država, ali ima vladu čije su odgovornosti slične onima koje imaju vlade država kao i lokalne uprave. Ova knjižica daje informacije o nekim uslugama koje pruža ACT Vlada.

Molimo Vas odvojite vrijeme i pažljivo pročitajte ovu knjižicu. Uvjereni smo da će Vam koristiti kada počnete novi život u Australiji. Trebate koristiti najnovije izdanje koje možete dobiti od mnogih organizacija za naseljavanje kao i na internet stranici '*Living in Australia*' (Život u Australiji) www.immi.gov.au/living-in-australia. Preporučujemo Vam da najprije pročitate poglavlja 1- 4. Ona govore o stvarima koje su od posebne važnosti za Vas u toku prvih sedmica.

Problemi sa kojima ćete se suočiti na početku svog novog života u Australiji kompleksni su i promjenljivi. Postojeće izazovi, ali i uspjesi. Na kraju, Vaš uspjeh će zavisiti od Vaših vlastitih napora, te od dobre volje onih koji žele da Vam pomognu. Dobro došli i sretno!

1. Stvari koje treba uraditi odmah nakon dolaska u Australiju

Sljedeća lista sadrži neke važne stvari koje trebate obaviti što je moguće prije. Označite ih čim ih uradite.

Vaša Kontrolna Lista	✓
A. Predati zahtjev za Tax File Number (porezni broj)	☐
B. Prijavite se u Medicare i razmislite o uzimanju privatnog zdravstvenog osiguranja	☐
C. Otvoriti bankovni račun	☐
D. Prijaviti se u Centrelink	☐
E. Kontaktirati Službu za zdravstvene preglede (Health Undertaking Service)	☐
F. Registrovati se za školu engleskog jezika	☐
G. Upisati djecu u školu	☐
H. Predati zahtjev za vozačku dozvolu	☐

Pogledajte Poglavlje 2, *Pomoć oko engleskog jezika* za informacije o uslugama tumačenja i pismenom prevodu dokumenata.

Pogledajte Poglavlje 4, *Kome se obratiti za pomoć* za informacije o organizacijama koje vam mogu pomoći oko pitanja vezanim za naseljavanje.

A. Predajte zahtjev za broj poreznog dosijea

Prvo ovo uradite. Da biste mogli primati dohodak u Australiji trebate imati **Tax File Number (TFN)** (porezni broj). Dohodak obuhvata nadnice ili platu na radnom mjestu, državne isplate, te novac zarađen od investiranja uključujući kamate na štedne račune.

Kako predati zahtjev za porezni broj

U Australiji možete nazvati **Australian Taxation Office (ATO)** i tražiti da vam pošalju prijavni formular. Ili, možete predati zahtjev za porezni broj na ATO web stranici 24 sata dnevno, 7 dana u sedmici. Prijavni formulari se mogu dobiti i u uredima **Centrelink**-a ili **Australian Taxation Office (ATO)** (Australijskom poreznom uredu). Njihovi podaci se nalaze u telefonskom imeniku 'White Pages'.

Australian Taxation Office (ATO) - Kontakt podaci:

Telefon	13 2861
Predavanje zahtjeva putem interneta	Online registracija za pojedince
Predavanje zahtjeva ličnim putem	Lokacije ATO ureda Lokacije Centrelink ureda
ATO web stranica	www.ato.gov.au

Pogledajte Poglavlje 7, *Zapošljavanje*, za detaljnije informacije o oporezivanju.

B. Prijavite se u Medicare i razmislite o uzimanju privatnog zdravstvenog osiguranja

Australijska vlada pruža pomoć za pokrivanje medicinskih troškova putem šeme koja se zove **Medicare**. Vlada također subvencionira troškove lijekova u okviru programa Pharmaceutical Benefits Scheme (PBS). Zdravstvene usluge Medicare i PBS pruža Medicare Australia.

Možda imate pravo da se učlanite u Medicare i da odmah dobijete pristup uslugama zdravstvene njege i programima. To uključuje besplatno liječenje u državnim bolnicama, pomoć oko troškova vanbolničkog liječenja i jeftinije lijekove. **Važno je imati na umu da nemaju svi doseljenici pravo na zdravstvenu zaštitu Medicare, pa zato kontaktirajte Medicare da provjerite imate li na to pravo.**

Medicare ima **Information Kit** (komplet sa informacijama) koji je preveden na 19 jezika, a dostupan je i na engleskom, Brailovom pismu, CD-u i kasetama. U njemu su data objašnjenja o Medicare i drugim državnim zdravstvenim uslugama, te o uslovima koje trebate ispunjavati da biste dobili pomoć i isplate. Nemojte zaboraviti da ga zatražite kada dođete u lokalnu kancelariju Medicare i Informativni centar za doseljenike, ili posjetite njihovu web stranicu

Kako se učlaniti u Medicare

Da biste se učlanili u Medicare trebate otići u kancelariju Medicare nakon 7 do 10 dana po dolasku u Australiju. Ponesite sa sobom pasoš, putne dokumente i vizu za stalni boravak. Ako ispunjavate sve uslove za prijavu, možda ćete dobiti broj svoje Medicare kartice koji ćete koristiti dok ne dobijete karticu, a nju ćete dobiti nakon otprilike 3 sedmice. U većini slučajeva platićete za ljekarsku uslugu, a potom će vam biti refundiran dio troškova. **Ako hitno trebate ići kod doktora**, možete se učlaniti u Medicare a da ne čekate 7 do 10 dana i pri tome tražite privremeni broj (interim number).

Hitna medicinska pomoć je dostupna 24 sata dnevno na odjeljenjima 'Casualty' ili 'Emergency' u državnim bolnicama.

Medicare – Kontakt podaci

Telefon	13 2011
Obraćanje ličnim putem	Uredi Medicare
Priručnik sa informacijama Medicare (prijevod na više jezika)	Priručnik sa informacijama
Medicare web stranica	www.medicareaustralia.gov.au

Pored Medicare postoje razni privatni fondovi zdravstvenog osiguranja sa opcijama koje pokrivaju usluge koje Medicare ne pokriva, kao što su stomatološka njega, većina optičkih usluga i troškovi transporta kola hitne pomoći.

Za više informacija o privatnom zdravstvenom osiguranju pročitajte Poglavlje 11, *Zdravstveni sistem*.

C. Otvorite bankovni račun

U Australiji ljudi drže novac u banci, građevinskom društvu ili kreditnom udruženju. Većina prihoda, uključujući plate, nadnice i državne isplate, uplaćuju se direktno na bankovne račune. Australci koriste bankovne i kreditne kartice u mnoge svrhe.

Preporučuje se da otvorite račun pri banci, građevinskom društvu ili kreditnom udruženju **u roku od 6 sedmica po dolasku** pošto vam za identifikaciju obično treba samo pasoš. Da biste otvorili račun nakon 6 sedmica trebaće vam dodatni lični dokumenti i možete se

susresti sa poteškoćama ako nemate dovoljno dokumenata. Javite svojoj banci Tax File Number (vaš porezni broj) da biste izbjegli veće porezne stope na akumulirane kamate.

Za detaljnije informacije o otvaranju bankovnog računa posjetite donju web stranicu.

[Smarter Banking – iskoristite svoj novac na najbolji način](#)

www.bankers.asn.au

D. Prijavite se u Centrelink

Pomoć pri traženju posla, isplate socijalne pomoći i drugu pomoć pruža vladina agencija pod nazivom **Centrelink**. Novodošli stanovnici mogu se prijaviti u Centrelink da bi dobili pomoć oko traženja posla, priznavanja inostranih kvalifikacija i pristupa odgovarajućim kursevima. U Centrelinku takođe možete dobiti prijavni formular za Tax File Number (porezni broj) i pomoć oko predaje zahtjeva Poreznom uredu tako da vam ne kasne isplate. Isplate mogu teći od dana kada kontaktirate Centrelink. Da biste mogli primati isplate od dana dolaska u Australiju, taj isti dan morate uspostaviti kontakt i uložiti zahtjev u roku 14 dana.

Osobe sa humanitarnom vizom imaju pravo dobiti od Centrelink-a Crisis Payment (isplatu za pomoć u krizi). Osoba mora uložiti zahtjev u roku 7 dana od dolaska u Australiju ili kontaktirati Centrelink i obavijestiti o svojoj namjeri da traži isplatu u roku 7 dana nakon dolaska i da potom uložiti zahtjev za isplatu u roku 14 dana. Za detaljnije informacije pogledajte Poglavlje 8, *Socijalna pomoć*.

Ako imate djecu, možda imate pravo na vrstu vladine pomoći koja se isplaćuje porodici kao pomoć za podizanje djece.

Za više informacija pogledajte Poglavlje 2, *Pomoć oko engleskog jezika*, Poglavlje 7, *Zapošljavanje* i Poglavlje 8, *Socijalna pomoć*.

Centrelink – Kontakt podaci

Telefon	13 1021
Informacije na ostalim jezicima	13 1202
Obraćanje ličnim putem	<u>Centrelink uredi</u>
Centrelink web stranica	<u>www.centrelink.gov.au</u>
Za tek pristigle doseljenike	<u>Da li ste se nedavno doselili u Australiju?</u>
Informacije na ostalim jezicima	<u>Centrelink pomoć – mi govorimo vašim jezikom</u>

E. Kontaktirajte Službu za zdravstvene preglede (Health Undertaking Service)

Ako ste potpisali formular za zdravstveni pregled (Formular 815) na zahtjev Ministarstva za useljeničtvo i državljanstvo (DIAC) u inostranstvu, obavezni ste nazvati Health Undertaking Service (Službu za zdravstvene preglede) nakon vašeg dolaska u Australiju.

Čim ih budete kontaktirali, Služba za zdravstvene preglede će vam reći gdje se nalazi najbliža ambulanta (Health Authority Clinic) u kojoj možete obaviti ostale zdravstvene preglede.

Health Undertaking Service

1800 811 334

(9 – 16 sati, od ponedjeljka do petka)

F. Registrirajte se za školu engleskog jezika

Komuniciranje na engleskom jeziku je od ključne važnosti za uspješno uklapanje u vašu novu sredinu. Ako ne znate engleski, izričito vam savjetujemo da ga počnete učiti čim to bude praktično moguće nakon dolaska.

Kursevi engleskog jezika za novodošle u Australiju organizuju se putem **Adult Migrant English Program (AMEP)** (Programa engleskog jezika za odrasle doseljenike). Kao novi stanovnik, možda imate pravo na besplatnu nastavu engleskog jezika do 510 časova. AMEP nudi razne opcije tako da možete učiti engleski ako radite, imate porodicu ili imate druge obaveze. Za više informacija, pogledajte Poglavlje 2, *Pomoć oko engleskog jezika*.

G. Upišite djecu u školu

Po australijskom zakonu, djeca od 5 do 15 godina moraju pohađati školu. Morate upisati svoju djecu u školu što je moguće prije. Za više informacija pogledajte Poglavlje 10, *Obrazovanje i usluge čuvanja djece*.

H. Predajte zahtjev za vozačku dozvolu

Ako posjedujete vizu sa stalnim boravkom i imate važeću vozačku dozvolu iz druge zemlje, na engleskom jeziku ili njen službeni prijevod iz prihvatljivog izvora, možete voziti prva 3 mjeseca nakon dolaska. Nakon toga, ako želite da vozite, morate imati odgovarajuću australijsku vozačku dozvolu. Za to obično trebate položiti test znanja, praktični test i testirati vid. U Australiji, vozačke dozvole izdaju vlade država i teritorija.

Ako ne posjedujete vozačku dozvolu iz druge države, morat ćete položiti test znanja (Driver Knowledge Test) da biste dobili vozačku dozvolu za početnika.

[Urban Services](#)

(02) 6207 7000

Napomena: U Australiji su saobraćajni zakoni te zakoni koji se odnose na vožnju u alkoholiziranom stanju vrlo strogi i morate ih poštovati. Za više informacija pogledajte Poglavlje 5, *Australijski običaji i zakon*.

Za službeni prijevod vozačke dozvole pogledajte Poglavlje 2, *Pomoć oko engleskog jezika*.

2. Pomoć oko engleskog jezika

Usluge prevođenja i tumačenja

Tumačenje

Služba prevođenja i tumačenja (Translating and Interpreting Service (TIS National)) ima tumače za više od 120 jezika i dijalekata. Možete nazvati TIS National po cijeni lokalnog poziva (troškovi poziva sa mobilnog telefona mogu varirati). TIS National je dostupan 24 sata dnevno, 7 dana u sedmici i može pomoći u hitnim slučajevima u bilo kojem dijelu Australije.

Ako ne govorite ili ne razumijete engleski jezik, a trebate razgovarati sa državnom agencijom, tražite od njih da kontaktiraju TIS National da vam pomogne obaviti razgovor sa tom agencijom. Obično se organizuje telefonsko prevođenje, ali ukoliko postoji potreba, vladine agencije mogu organizovati da tumač bude i lično prisutan. Vladina agencija treba platiti troškove tumačenja. Prije nego što nazovete nemojte zaboraviti da provjerite radno vrijeme agencije.

Ako imate poteškoća u razumijevanju telefonskih automatskih informacija, nazovite direktno TIS National i oni će vam pomoći.

Ako vam treba pomoć tumača kada idete kod doktora na pregled, možete ih zamoliti da kontaktiraju TIS National putem prioritetne linije za doktore (Doctor's Priority Line) da angažuju telefonskog tumača. Doktor također može unaprijed angažovati tumača da bude lično prisutan ako je potrebno.

Translating and Interpreting Service (TIS National)

131 450

TIS National website

www.immi.gov.au/tis

TIS National rado prima upite od strane osoba sa stalnim boravkom i australskih državljana koji su zainteresovani da rade kao tumači na ugovor, i da prevode za članove australske zajednice koji govore druge jezike. Ako vladate dobro engleskim jezikom i govorite najmanje još jedan jezik, možda ćete htjeti razmotriti mogućnost da predate molbu za mjesto tumača na ugovor pri TIS National-u. Za ostale informacije kontaktirajte voditelja koji radi na ugovorima pri TIS National-u na telefon 1300 132 621 i raspitajte se o zapošljavanju tumača i radnim uslovima.

Ako želite da kontaktirate Centrelink i treba vam pomoć tumača, nazovite Centrelink na sljedeći broj:

Centrelink (uz pomoć tumača)

13 1202

Centrelink web stranica

www.centrelink.gov.au

Kartica 'Treba mi tumač'

TIS National izdaje karticu 'Treba mi tumač' za osobe koje ne govore engleski jezik i kojima treba pomoć tumača. Kartica, koja može stati u novčanik, ima državni simbol za tumačenje, pomaže osobama koje ne govore engleski jezik da traže tumača kada trebaju komunicirati sa vladinim agencijama, grupama u zajednici i firmama. Osobe koje ne govore engleski jezik mogu samo pokazati karticu da daju znak da im treba tumač.

U prostor na prednjem dijelu kartice može se upisati jezik koji osoba preferira, a na poleđini kartice nalaze se kontakt podaci TIS National-a. Karticu može koristiti svaka osoba u Australiji koja ne govori engleski jezik i kojoj treba pomoć tumača za komunikaciju.

TIS National izdaje ove kartice besplatno raznim vladinim agencijama, grupama u zajednici, te neprofitnim agencijama koje distribuiraju kartice građanima u zajednici koje ne govore engleski jezik. Kartice se mogu naručiti od TIS Client Liaison and Promotions tima putem email-a tispromo@immi.gov.au

Napomena: Generalno, TIS National naplaćuje za svoje usluge pa će za uslugu tumačenja možda trebati platiti iznos.

Ove kartice se također mogu dobiti na šalterima ACT Vlade. Vidi Poglavlje 4, *Gdje se obratiti za pomoć* ili kontaktirajte:

Interpreter Card

131 450

Prevod vaših važnih dokumenata

Kratak prevod nekih dokumenata na engleski jezik koji su potrebni za vaše nastanjivanje u Australiji možete dobiti besplatno u Department of Immigration and Citizenship (DIAC) (Ministarstvu za useljništvo i državljanstvo). Ovi dokumenti uključuju rodne i vjenčane listove, vozačku dozvolu, obrazovne kvalifikacije i radne preporuke.

Ako želite dobiti besplatan prevod, morate imati stalni boravak u Australiji ili biti australijski državljanin, te morate zatražiti prevod u roku 2 godine od dana dolaska ili dobivanja stalnog boravka. Zahtjev za prijevod dokumenata trebate dati na prijevod preko organizacije **Adult Migrant English Program (AMEP)** (pogledajte u produžetku).

Ostale dokumente mogu prevesti akreditovani prevodioci i za ovu uslugu se plaća. Za listu akreditovanih prevodilaca za vaš jezik, posjetite web stranicu **National Accreditation Authority for Translators and Interpreters (NAATI)**.

NAATI Hotline

1300 557 470

NAATI website

www.naati.com.au/

Učenje engleskog jezika za odrasle

The Adult Migrant English Program (AMEP)

Učenje engleskog jezika jedan je od prvih i najvažnijih koraka koje možete poduzeti da biste se uspješno uklopili u australsko društvo i ostvarili svoje ciljeve. Ako ispunjavate uslove, AMEP vam može pružiti osnovnu poduku iz engleskog jezika koja će vam pomoći da se snalazite u svakodnevnim društvenim situacijama, te situacijama na radnom mjestu.

Ako ispunjavate uslove za AMEP, imate pravo na maksimalno 510 časova, ili sve dok ne dostigete zadovoljavajući nivo funkcionalnog engleskog jezika, što god se prvo dogodi od ovog dvoga. Ako imate humanitarnu vizu i ako ste prije dolaska u Australiju imali teška iskustva kao što su mučenje ili ste pretrpjeli traumu, ili imate vrlo nisko školsko obrazovanje, u tom slučaju možda ćete imati pravo na dodatne časove engleskog jezika.

Bićete testirani iz konverzacije, čitanja, pisanja i slušanja da bi se procijenilo da li ispunjavate uslove za AMEP. Ako test iz engleskog jezika nije bio dio procesa kada ste predali zahtjev za useljjenje, vaše znanje će biti testirano kada se registrujete za AMEP časove u Australiji.

Morate se registrovati za AMEP kurs kod vašeg organizatora AMEP kursa u roku tri mjeseca nakon dolaska u Australiju ili dobivanja stalnog boravka. Morate krenuti na nastavu u roku godinu dana, ili ćete izgubiti mogućnost da učite engleski pri AMEP-u. Kad se registrujete, možda ćete imati mogućnost da odgodite pohađanje nastave ako briga o porodici, posao ili ostale obaveze otežavaju pohađanje kursa.

AMEP nudi razne načine učenja engleskog jezika. Možete ići na kurseve sa cjelodnevnom ili skraćenom nastavom, u toku dana, navečer ili vikendom. Kursevi se održavaju u gradskim i seoskim područjima. Engleski možete učiti i kod kuće putem dopisnog učenja (Distance Learning) ili uz pomoć kućnog učitelja. Ako imate djecu predškolske dobi, organizator kursa može organizovati besplatno čuvanje djece dok ste vi na nastavi.

Enquiries Line

131 881

AMEP website

www.immi.gov.au/amep

Settlement Services Locator

www.immi.gov.au/living-in-australia/settle-in-australia/find-help/where-to-help/index.htm

Ako se želite registrovati, ili želite saznati da li imate pravo na AMEP kurs, kontaktirajte vaš najbliži centar (kontakt podaci u produžetku)

ACT Adult Migrant English Program

Canberra Institute of Technology
Building J, Reid Campus
PO Box 826
Constitution Ave
CANBERRA CITY ACT 2601
Tel: **(02) 6205 9600**
Fax: (02) 6205 9599

U vašem informativnom centru za doseljenike (Migrant Resource Centre) (vidi Poglavlje 4, *Gdje se obratiti za pomoć*) i Centrelinku (vidi Poglavlje 7, *Zapošljavanje*) možete dobiti informacije o AMEP-u i ostalim načinima usavršavanja engleskog jezika

Ostali načini učenja engleskog jezika

Učenje engleskog jezika organizuje se i u sklopu programa kojeg vodi Department of Education, Employment and Workplace Relations (DEEWR), te državne vlade i vlade teritorija. DEEWR vodi 2 programa učenja jezika za odrasle osobe radne dobi (15 - 64 godine) koji su vezani za zapošljavanje.

Prvi program pod nazivom **Language, Literacy and Numeracy Program (LLNP)** nudi do 800 sati nastave iz jezika, pismenosti i računa osobama koje imaju poteškoća u pronalaženju zaposlenja zbog loše pismenosti ili nepoznavanja engleskog jezika.

Možda imate pravo na **Language, Literacy and Numeracy Program (LLNP)** (Program iz jezika, pismenosti i računa) ako ste već završili AMEP kurs ili nemate pravo na AMEP. LLNP uključuje pisanje, konverzaciju, slušanje i čitanje na engleskom jeziku, matematiku i stručno obrazovanje da bi vam pomogli da nađete posao. Da biste imali pravo na ovaj program morate biti registrovani u **Centrelinku** kao osoba koja traži zaposlenje. Vidi Poglavlje 7, *Zapošljavanje*.

Centrelink 13 1021

Ako ne govorite engleski nazovite 13 1202

LLNP web stranice www.centrelink.gov.au/internet/internet.nsf/services/literacy_numeracy.htm

Drugi program pod nazivom **Workplace English Language and Literacy (WELL)** program daje novčana sredstva organizacijama da organizuju poduku za radnike iz engleskog jezika, pismenosti i računa.

WELL Program 1300 363 079

Web stranica www.deewr.gov.au

DEEWR također pruža intenzivnu poduku iz engleskog jezika tek pristiglim učenicima mlađim od 18 godina koji na to imaju pravo, i to u sklopu programa **English as a Second Language for New Arrivals (ESL-NA) program**. Program ima za cilj da poveća obrazovne mogućnosti i poboljša rezultate tek pristiglih učenika koji dolaze iz neengleskog govornog područja tako što im pomaže da nauče engleski jezik i da se uklope u državno školstvo.

ESL-NA Program 1300 363 079

Web stranica www.deewr.gov.au

Kursevi engleskog jezika se organizuju i u ostalim obrazovnim institucijama i centrima u zajednici. Vidi Poglavlje 7, *Zapošljavanje* i Poglavlje 10, *Obrazovanje i usluge čuvanja djece* pod *Stručno obrazovanje*.

3. Službe za hitne slučajeve

U hitnim slučajevima nazovite **000** da dobijete:

- [Police](#) (Policiju)
- [Ambulance](#) (Kola hitne pomoći)
- [Fire Brigade](#) (Vatrogasnu službu)

Pozivi na **000** (tri nule) su besplatni. Trebate reći svoje ime, adresu i broj telefona (ako ga imate) i vrstu usluge koju tražite.

Ako ne govorite engleski, prvo morate službeniku na centrali reći kakvu pomoć tražite (jednostavno recite "**Police**" (policija), "**Ambulance**" (kola hitne pomoći) ili "**Fire**" (vatrogasci), zatim kažite koji jezik govorite i bićete direktno spojeni na Službu prevođenja i tumačenja (TIS National), zato ne prekidajte vezu. Tumač iz TIS-a će potom pomoći policiji, vatrogasnoj službi ili hitnoj pomoći da dobiju vašu adresu i ostale podatke.

Policija

U hitnim slučajevima nazovite **000** i tražite '**Police**'.

Ako slučaj **nije hitan**, nazovite **131 444** ili vašu lokalnu policijsku stanicu. Njihovi brojevi su dati pod naslovom 'Police Stations' u telefonskom imeniku 'White Pages'. Za policijske usluge ne treba ništa plaćati.

Policija u Australiji nije povezana sa vojnim snagama i nema veze sa politikom. Njihov cilj je zaštita života i imovine u društvu, sprečavanje i otkrivanje kriminala i očuvanje mira. Policija može intervenirati kada su u pitanju porodični problemi kao što su prepirke u porodici ili kada postoji zabrinutost zbog fizičkog, seksualnog i psihološkog zlostavljanja.

Kola hitne pomoći

Ako su vam potrebna kola hitne pomoći nazovite **000** i tražite '**Ambulance**'. Ona vam omogućavaju brz transport do bolnice i hitnu medicinsku pomoć. Zapamtite, **NE SPUŠTAJTE SLUŠALICU** ako ne govorite engleski jezik – kažite koji jezik govorite i tumač će vam pomoći da obavite razgovor.

U nekim državama i teritorijama usluge kola hitne pomoći mogu biti besplatne ili po umanjenoj cijeni za osobe koje primaju australsku državnu penziju ili imaju karticu za zdravstvenu njegu (kartica koju izdaje Centrelink osobama sa niskim primanjima.) Hitna pomoć može biti vrlo skupa ako nemate ni jednu od navedenih povlastica, zato možete postati član službe hitne pomoći ili se učlaniti u fond privatnog zdravstvenog osiguranja koji pokriva ove troškove. Vidi Poglavlje 11, *Zdravstveni sistem*.

Kola hitne pomoći – učlanjenje

1800 648 484

Vatrogasna služba

U slučaju opasnosti nazovite **000** i tražite '**Fire Brigade**'. Vatrogasna služba gasi požare, spašava ljude iz vatrom zahvaćenih objekata, te pomaže u situacijama gdje gasovi ili hemikalije predstavljaju opasnost po živote. U manje opasnim slučajevima nazovite lokalnu vatrogasnu brigadu čiji broj možete naći pod 'Fire brigades' u telefonskom imeniku 'White Pages'.

Ostali brojevi za hitne slučajeve

Korisni brojevi za hitne slučajeve se nalaze na početku lokalnog telefonskog imenika 'White Pages'. Među njima se nalaze sljedeći brojevi:

Poisons Information Centre (Centar za informacije o trovanju) **13 1126**
(24 sata)

[Child Abuse Prevention Services \(CAPS\)](#) **1800 688 009**
(Služba za sprečavanje zlostavljanja djece)
(24 sata – pomoć u krizi, besplatan poziv)

4. Gdje se obratiti za pomoć

Usluge oko naseljavanja za nedavno pristigle doseljenike

Department of Immigration and Citizenship (DIAC) daje novčana sredstva za **Settlement Grants Program (SGP)** koji pruža usluge oko naseljavanja nedavno pristiglim doseljenicima sa stalnim boravkom koji su došli sa humanitarnom vizom, te članovima porodica koji su se doselili uz garanciju i koji slabo vladaju engleskim jezikom.

Članovi porodica doseljenika sa stručnim kvalifikacijama uključujući osobe sa privremenim vizama kao što su 'Prospective Marriage', 'Provisional Spouse' i 'Interdependency' vize, te članovi njihovih porodica u seoskim i regionalnim područjima koji slabo poznaju engleski jezik, također imaju pristup ovim uslugama.

U okviru SGP-a, organizacije primaju finansijska sredstva za projekte koji pomažu tek pristiglim doseljenicima da se osamostale i učestvuju u društvenom životu kao i ostali građani, i to čim prije nakon dolaska u Australiju. Projekti mogu biti u područjima koja se odnose na upoznavanje sa Australijom, razvoj zajednica i integraciju.

Informacije o SGP-u, uključujući kontakt podatke organizacija koje finansira SGP, možete naći na web stranici

Settlement Grants Program (SGP)

www.immi.gov.au/living-in-australia/delivering-assistance/settlement-grants/

Settlement Services Locator

www.immi.gov.au/living-in-australia/settle-in-australia/find-help/where-to-help/index.htm

Organizacije u ACT-u koje finansira SGP uključuju:

Queanbeyan Multilingual Centre
12 Rutledge Street
QUEANBEYAN NSW 2620
Tel: **6297 6110**

Migrant Resource Centre of Canberra and Queanbeyan
Theo Notaris Multicultural Centre
Level 2, North Building
180 London Circuit
CANBERRA CITY ACT 2601
Tel: **6248 8577**
Web: www.mrccanberra.org.au

Informativni centri za doseljenike i agencije za pružanje usluga doseljenicima

Migrant Resource Centres (MRCs) (Informativni centri za doseljenike) **Migrant Service Agencies (MSAs)** (Agencije za pružanje usluga doseljenicima) imaju osoblje koje će vam pružiti informacije i pomoć kada stignete u Australiju, posebno ako dolazite iz zemlje u kojoj se ne govori engleski jezik. Oni vas također mogu uputiti na ostale korisne službe.

Lokalni informativni centri za doseljenike nude razne vrste kurseva uključujući kurseve konverzacije u cilju da pomognu tek pristiglim doseljenicima. Za roditelje koji pohađaju ove kurseve organizovano je besplatno čuvanje djece. Pogledajte kontakt podatke u produžetku i vidite gdje se nalazi vaš najbliži MRC/MSA (informativni centar za doseljenike). Neka to bude jedno od prvih mjesta koje ćete posjetiti nakon dolaska u Australiju.

Kontaktirajte:

**Migrant Resource Centre of
Canberra and Queanbeyan**
Theo Notaris Multicultural Centre
North Building
Level 2
180 London Circuit
CANBERRA CITY ACT 2601
Tel: 6248 8577
www.mrccanberra.org.au/

Adult Migrant English Program (AMEP)

Osim što vas podučavaju engleski jezik, vaši [AMEP](#) nastavnici će vam pomoći da razumijete australijski način života i svakodnevne aktivnosti kao što su odlazak u banku, kupovina, predavanje molbi za posao i uključivanje u društvo. Vaše kolege u razredu će biti u sličnoj situaciji i moći ćete da razmjenjujete korisne savjete. Za više informacija o AMEP-u pogledajte Poglavlje 2, *Pomoć oko engleskog jezika*

Settlement Services Locator

www.immi.gov.au/living-in-australia/settle-in-australia/find-help/where-to-help/index.htm

Etničke i društvene organizacije

Postoje mnoge etničke i društvene organizacije koje vam možda mogu pomoći ili vas mogu uputiti na druge organizacije koje vam mogu izaći u susret. Postoje i klubovi, udruženja i vjerske organizacije u koje ćete se možda htjeti učlaniti. Oni su navedeni pod nazivom 'Clubs' i 'Organisations' u telefonskom imeniku '[Yellow Pages](#)'. U vašem informativnom centru za doseljenike ili agenciji za pružanje usluga doseljenicima rado će vam dati listu klubova i organizacija koje možda odgovaraju vašim potrebama i interesima.

Početna pomoć za osobe sa humanitarnom vizom

Integrated Humanitarian Settlement Strategy (IHSS) pri Ministarstvu nudi početnu podršku oko naseljavanja tek pristiglim osobama sa humanitarnom vizom, generalno u periodu od 6 mjeseci, ali ovaj period može biti i produžen za osobe koje se nađu pred dodatnim izazovima.

IHSS ima cilj da pomaže osobama koje su stigle po humanitarnom osnovu da se što prije osamostale tako što im nudi stručnu pomoć zavisno o potrebama. U okviru obrade predmeta, ustanovljuju se potrebe osoba sa humanitarnom vizom i izrađuje se plan pomoći.

Ostale informacije o IHSS-u, uključujući informacije o organizacijama koje finansira IHSS mogu se naći na stranici

**Integrated Humanitarian Settlement
Strategy (IHSS)**

www.immi.gov.au/living-in-australia/settle-in-australia/find-help/ihss

Usluge za mlade osobe

Osobe koje rade sa mladima kvalifikovane su i iskusne osobe. Oni rade u centrima za mlade (Youth Centres), informativnim centrima za doseljenike (Migrant Resource Centres) i lokalnim općinama, te pružaju mladima informacije, pomoć i organizuju aktivnosti u sigurnom okruženju.

The Source je web stranica Federalne vlade posvećena mladima na kojoj se nalaze razne vrste informacija za mlade osobe.

Kids Helpline (24 sata)

1800 551 800

Kids Help website

www.kidshelp.com.au

The Source

www.thesource.gov.au

Pravna pomoć

U svakoj državi i teritoriji postoje društvene organizacije koje rade na informisanju ljudi o njihovim zakonskim pravima i obavezama, te im olakšavaju pristup pravnom sistemu.

Law Society of the ACT

Legal Advice Bureau
Level 3, 11 London Circuit
CIVIC ACT 2601
Tel: **6247 5700**
Web: www.lawsocact.asn.au

Legal Aid Commission (ACT)

4 Mort Street
CIVIC ACT 2601
Tel: **6243 3471**
Tel: **1300 654 314**
Web: www.legalaid.canberra.net.au

Za pomoć oko pravnih pitanja vezanih za socijalno kontaktirajte:

Welfare Rights and Legal Centre

Havelock House
Gould Street
TURNER ACT 2612
Tel: **6247 2177**
Tel: **1800 445 665** (besplatni poziv iz SE NSW)
Web: www.welfarerightsact.org

Za pomoć oko problema dugovanja kontaktirajte:

CARE Financial Counselling Service

Waldorf Apartments (at rear)
Shop 16, Level 1
2 Akuna Street
CANBERRA ACT 2601
Tel: **6257 1788**
Web: www.carefcs.org

Nasilje

Postoje razne službe koje pomažu žrtvama kriminala i nasilja, uključujući nasilje u kući (tzv. nasilje u porodici). Neke pomažu muškarcima i ženama, te njihovim porodicama da ublaže stres koji često doprinosi nasilju u porodici. Vidi Poglavlje 5, *Australijski običaji i zakoni*.

Child Abuse Prevention Services (CAPS)

1800 688 009

(24 sata – pomoć u krizi, besplatni poziv)

CAPS website

www.childabuseprevention.com.au

Violence Against Women (24 sata)

1800 200 526

Violence Against Women website

(uključujući informacije na ostalim jezicima)

www.australiasaysno.gov.au

[Domestic Violence](#) (24 sata)
Domestic Violence Line (24 sata)

(02) 6280 0900
1800 656 463

Prava potrošača

Ombudsmeni istražuju pritužbe na vladine organizacije i privatne kompanije u nekim granama industrije. Oni mogu zaustaviti nezakonitu, nepravednu i diskriminatornu praksu ili mogu intervenirati da pokušaju dobiti rezultat koji ide vama u korist.

Australian Communications and Media Authority (ACMA) istražuje žalbe koje se odnose na neprimjeren sadržaj u medijima kao što su televizija, radio i Internet. Žalbu treba prvo uputiti vlasniku medija. Ako ona ne bude riješena, možete je uputiti ACMA-u. Za detaljnije informacije nazovite:

Australian Communications and Media Authority (besplatni poziv) **1800 226 667**
TTY (za osobe sa slušnom i govornom manom) **(03) 9963 6948**
ACMA website www.acma.gov.au

Australian Competition and Consumer Commission (ACCC) (Australijska komisija za konkurenciju i potrošače) pruža određenu zaštitu potrošačima od neravnopravnog poslovanja u oblasti cijena, protukonkurentne i neravnopravne tržišne prakse i sigurnosti proizvoda.

Ovo su neki brojevi koje možete nazvati:

Australian Competition & Consumer Commission	1300 302 502
Commonwealth Ombudsman (Ombudsman Federalne vlade)	1300 362 072
Advertising Standards Bureau (Biro za stvaranje standarda u reklamnoj industriji)	(02) 6262 9822
Banking and Financial Services Ombudsman (Ombudsman za bankarske i finansijske usluge)	1300 780 808
Credit Union Dispute Resolution Centre (Centar kreditnog udruženja za rješavanje nesuglasica)	1300 780 808
Financial Ombudsman Service (Služba za pritužbe u finansijskoj industriji)	1300 780 808
Insurance Ombudsman Service (Žalbe i informacije u vezi osiguranja)	1300 780 808
Financial Co-operative Dispute Resolution Scheme	1300 780 808
Private Health Insurance Ombudsman (Ombudsman za privatno zdravstveno osiguranje)	1800 640 695
Superannuation Complaints Tribunal (SCT) (Tribunal za žalbe vezane za penzione fondove)	1300 780 808
Telecommunications Industry Ombudsman (Ombudsman za industriju telekomunikacija)	1800 062 058
ACT Ombudsman	1300 362 072

Kancelarije ACT Vlade

Državna služba ACT vlade **ACT Government Canberra Connect Shopfronts** pruža šalterske usluge kao što su pružanje informacija, naplata taksi, kirije za državni smještaj, te obnova dozvola i registracije. One se nalaze na sljedećim adresama:

Dickson

Ground Floor
Dickson Motor Registry
13-15 Challis Street

Belconnen

Ground Floor
Swanson Plaza
Swanson Court

Tuggeranong

Unit 17-21 Ground Floor
Homeworld Centre
Anketell St

Woden

Ground floor of Woden Library
cnr Corinna & Furzer St
Phillip

Za više informacija o ACT vladi:

Canberra Connect

13 2281

Canberra Connect website

www.canberraconnect.act.gov.au

ACT Government website

www.act.gov.au

ACT biblioteke

ACT Vlada ima biblioteke gdje se ljudi mogu učlaniti i besplatno posuđivati knjige. Biblioteke također imaju ili mogu naručiti knjige koje nisu na engleskom jeziku. U nekim bibliotekama imate i pristup Internetu (besplatno korištenje). Za više informacija:

ACT Virtual Library (virtualna biblioteka)

www.library.act.gov.au

Customer Information Centre (Informativni centar za korisnike usluga)

6205 9000

Vladine biblioteke su locirane na sljedećim adresama:

ACT Government libraries are located at:

Belconnen

12 Chandler Street
Swanson Plaza
BELCONNEN

Dickson

Dickson Shopping Centre
DICKSON

Kippax

Hardwick Crescent
HOLT
(near Kippax Shopping Centre)

Erindale

McBryde Crescent
WANNIASSA

Tuggeranong

Cowlishaw Street
TUGGERANONG

Woden

Cnr Corinna & Furzer Streets
PHILLIP

Gungahlin

Cnr Ernest Cavanagh Street
& Gungahlin Place
Gungahlin Market Place
GUNG AHLIN

Civic

Civic Square
CANBERRA CITY

The Australian Government Regional Information Service (AGRIS)

Australian Government Regional Information Service (Regionalna informativna služba australske vlade) je informativna služba koja pruža informacije o uslugama i programima Federalne vlade za unutrašnjost Australije. Oni izdaju the **Australian Government Regional Information Directory** (Imenik sa informacijama o unutrašnjosti Australije), koji možete naručiti putem telefona:

Australian Government Regional Information Service **1800 026 222**

AGRIS Regional Entry Point website www.regionalaustralia.gov.au

Humanitarna pomoć u hitnim slučajevima

Ako hitno trebate hranu, odjeću, smještaj ili namještaj, možete potražiti pomoć od nevladinih organizacija kao što su:

Society of St Vincent de Paul (Društvo St Vincent de Paul) **(02) 6282 2722**

Website www.stvincanb.com.au

The Salvation Army (Armija spasa) **(02) 6247 3635**

Website www.salvos.org.au

Nemojte se ustručavati da tražite pomoć. Mogu postojati posebni uslovi koje morate ispunjavati da biste imali pravo na ovu pomoć, a postoji cijeli niz organizacija koje pomažu ljudima u raznim situacijama. Možete također kontaktirati MRC ili lokalnu općinu da vidite kakvu pomoć možete da dobijete u vašem mjestu stanovanja.

Traženje rodbine

Australian Red Cross (Crveni križ/krst Australije) pruža usluge traženja i razmjenjivanja poruka za rodbinu razdvojenu zbog rata, građanskih nemira ili prirodnih nepogoda.

Australian Red Cross (ACT) **(02) 6206 6000**

Website www.redcross.org.au/ACT/

Savjetovanje u kriznim situacijama putem telefona

Postoje razne telefonske savjetodavne službe uključujući **Lifeline** (Životna linija) koja pruža besplatno savjetovanje u kriznim situacijama 24 sata na dan, 7 dana u sedmici. Možda se osjećate očajno, možda želite samo razgovarati sa nekim, ili želite koristiti njihove specijalističke usluge vezane za finansije, kockanje ili usluge savjetovanja za mlade.

Lifeline (24 sata - Pomoć u krizi) **13 1114**

Lifeline website www.lifeline.org.au

Brak i ostali odnosi

Relationships Australia pruža usluge savjetovanja, obrazovanja i posredovanja za pojedince, parove i porodice. Usluge se naplaćuju, a cijena zavisi od visine vaših prihoda. Ako je potrebno možete dobiti tumača.

Relationships Australia **1300 364 277**

Relationships Australia website www.relationships.com.au

Služba za muškarce **Men's Line Australia** pruža usluge savjetovanja, daje informacije te upućuje na ostale službe da bi pomogla muškarcima oko problema koji se odnose na njihov porodični život ili odnose sa najbližima. Ova služba takođe pruža pomoć i informacije za žene i članove porodice koji izražavaju bojazan za svoje partnere, muževe i očeve. Za detaljnije informacije nazovite:

Men's Line Australia (24 sata)

1300 789 978

Men's Line Australia website

www.menslineaus.org.au

Women's Information and Referral Centre

The Women's Information and Referral Centre (WIRC) (Ženski informativni centar) je mjesto gdje sve žene, njihove porodice i članovi zajednice mogu dobiti informacije i pomoć kada su u pitanju problemi koji utiču na njihov život, porodicu i prijatelje. Za detaljnije informacije:

Women's Information Referral Centre

Ground Floor

13 London Circuit

CANBERRA CITY

Tel: 6205 1075

Website: www.wirc.act.gov.au

Psihološka pomoć za osobe koje su pretrpjele mučenje i traumu

Companion House pruža savjetovanje i podršku izbjeglicama i osobama koje se nalaze u sličnim situacijama.

Ova služba ima savjetnike koji su prošli obuku i koji govore razne jezike, a u slučajevima kada određeni jezik nije pokriven, biće prisutan prevodilac. Companion House je povjerljiva, nevjerska i politički neutralna služba.

Companion House

(02) 6247 7227

Web

www.companionhouse.org.au

E-mail

info@companionhouse.org.au

Finansijske usluge

U Australiji postoji veliki broj usluga vezanih za bankarstvo, osiguranje, penzione fondove i investicije. Finansijske proizvode i usluge može prodavati samo kompanija koja je dobila dozvolu od države. Protiv zakona je prodavati finansijske usluge bez ove dozvole.

Understanding Money Website

www.understandingmoney.gov.au/content/

Postoje i prevaranti koji mogu da vas pokradu tako što će vas prevarom pokušati navesti da im date vaš novac. Ako želite uložiti žalbu u vezi pologa novca, poslovnih kredita, osiguranja, investiranja u penzioni fond, investicija i finansijskog savjeta, te ako niste sigurni ili ste sumnjičavi u vezi ponude da investirate, kontaktirajte **Australian Securities and Investments Commission (ASIC)**:

ASIC Infoline

1300 300 630

ASIC website

www.fido.asic.gov.au

Bankarske Usluge

Bankarske usluge pružaju banke, građevinska društva i kreditna udruženja. Novce možete podići na šalteru u banci ili možete koristiti bankovnu karticu i vaš **PIN** (lični broj koji služi za identifikaciju) da biste podigli pare na **ATM**-u (bankovnim automatima). Nemojte zapisivati

svoj PIN broj na bankovnoj kartici. U slučaju krađe kartice ili ako je izgubite – **odmah** kontaktirajte banku.

Kredit

Uzimanjem kredita ([loan or credit](#)) vi posuđujete novac i obavezujete se da ga vratite nakon određenog perioda zajedno sa akumulisanom kamatom. Postoje razne vrste kredita u koje spadaju lični krediti, krediti za kuću, kreditiranje putem kreditnih kartica i prekoračenje bankovnog računa. Troškovi kreditiranja se razlikuju što najviše zavisi od vrste kredita, o tome ko vam posuđuje novac, na koliko dugo vremena ga otplaćujete, kamatne stope i ostalih propratnih troškova. **Važno je da ne uzimate kredit ili kreditnu karticu ako niste u mogućnosti da otplaćujete dug.**

Ako vam je finansijski teško otplaćivati kredit ili ako se razbolite ili izgubite posao, možete tražiti da vam umanje kreditnu ratu. Ako vam treba pomoć kontaktirajte:

[Centrelink's Financial Information Service](#)

(Finansijska informativna služba pri Centrelinku)

13 2300

[Financial counsellors](#) (finansijski savjetnici) daju povjerljive savjete. Da biste pronašli finansijskog savjetnika u vašoj blizini, kontaktirajte Australian Securities and Investments Commission (ASIC) ili Centrelink's Financial Information Service (Finansijsku službu pri Centrelink-u).

Osiguranje

[Insurance](#) (osiguranje) je novčani iznos koji uplaćujete svake godine da bi se zaštitili od gubljenja novčanih sredstava ako se nešto dogodi. Najčešće vrste osiguranja obuhvataju osiguranje za kuću, osiguranje imovine u kući i osiguranje auta. Ako posjedujete auto, trebaće vam osiguranje koje vas pokriva u slučaju da nanesete povrede drugoj osobi u saobraćajnoj nesreći. Možda ćete htjeti uzeti i kasko osiguranje koje je sveobuhvatnije.

Tax help (Pomoć oko poreza)

Porezna godina (ili 'finansijska godina') u Australiji obuhvata period od 1. jula do 30. juna. Po australijskom zakonu, većina ljudi mora predati prijavu za porez u Australijski porezni ured između 30. juna i 31. oktobra svake godine.

Tax Help mogu koristiti osobe sa niskim primanjima, uključujući starije osobe, osobe koje dolaze iz područja u kojima se ne govori engleski jezik, osobe aboridžinskog porijekla, one koje vode porijeklo sa Torres Strait ostrva ili onesposobljene osobe. Tax Help je besplatna usluga dostupna u periodu od 1. jula do 31. oktobra. Da biste saznali da li imate pravo na ovu uslugu i lokaciju vašeg najbližeg Tax Help centar nazovite:

Tax Help

13 2861

5. Australijski običaji i zakoni

Poznavanje i razumijevanje australijskih običaja i zakona će vam pomoći da se naviknete na novi život u Australiji.

Australija je tolerantno i raznoliko društvo u kojem žive ljudi raznih kultura i etničkih pripadnosti. Stanovnici Australije dolaze iz svih krajeva svijeta. Oko 45 posto Australaca je rođeno u inostranstvu ili imaju roditelja koji je rođen u nekoj drugoj zemlji. Iako je engleski službeni jezik, u Australiji se govori preko 300 jezika, uključujući domorodačke jezike. U Australiji se također prakticiraju mnoge vjeroispovijesti.

U Australiji, svaka osoba ima slobodu da izražava i njeguje svoju kulturnu i vjersku tradiciju koja je u skladu sa zakonom, te da učestvuje u zajednici i da ima osjećaj pripadanja kao stanovnik Australije. U početku će vam ovakvo raznoliko društvo možda biti nešto novo. Međutim, ako nemate predrasude i poštujete druge ljude, ideje i tradicije, vjerovatno ćete se uklopiti i biti uspješni u svom novom životu.

Obaveze i vrijednosti

Sloboda i jednakost koje imamo u Australiji zavise o tome koliko svaki pojedinac izvršava svoje obaveze. Od vas očekujemo da budete odani Australiji, da podržavate naš demokratski način života i da pomažete u održavanju australske tradicije prihvatanja, uključivosti i jednakosti za sve.

Naše vrijednosti služe kao temelj za slobodno i demokratsko australsko društvo. One uključuju:

- poštivanje jednakosti, digniteta i slobode pojedinca
- slobodu govora
- slobodu prakticiranja vjere i svjetovnu vladu
- slobodu udruživanja
- podršku parlamentarnoj demokratiji i vladavinu zakona
- jednakost propisanu zakonom
- jednakost muškaraca i žena
- jednaku šansu
- mir
- duh jednakosti koji obuhvata toleranciju, uzajamno poštivanje i sažaljenje prema osobama u nevolji

Jednakost i antidiskriminacija

Imate pravo da budete poštovani i da se vaše potrebe razmatraju jednako kao i svakoga drugoga. Isto tako, trebate poštovati ostale osobe bez obzira jesu li rođene u Australiji ili su se, poput vas, ovdje doselile.

Na osnovu Zakona o diskriminaciji (Anti-Discrimination Act) na području država i teritorija ni jedna osoba se ne smije lošije tretirati od ostalih zbog svoje starosne dobi, rase, zemlje porijekla, pola, bračnog statusa, trudnoće, političkih ili religioznih ubjeđenja, invalidnosti ili polne opredjeljenosti. Ovo se odnosi na većinu životnih područja, uključujući zapošljavanje, obrazovanje, smještaj, kupovinu robe i pristup uslugama kao što su doktori, banke i hoteli. Žene i muškarci su jednaki pred zakonom u svim ostalim područjima.

Australija ima tradiciju slobode govora. Međutim, nezakonito je vrijeđati, ponižavati ili zastrašivati drugu osobu ili grupu na osnovu rase, pola, bračnog stanja, trudnoće, te političkih i vjerskih ubjeđenja.

Inicijativa australske vlade pod nazivom '**Living in Harmony**' (Život u harmoniji) promoviše prethodno navedene australske vrijednosti, obostranu obavezu i razumijevanje između ljudi raznih kultura. Ona također ima za cilj da usmjeri pažnju na netolerantost. Inicijativa se provodi na tri načina:

- kroz lokalne projekte u zajednici
- putem partnerstava sa državnim organizacijama
- putem javne informativne strategije, koja uključuje Harmony Day (Dan harmonije) koji se slavi 21. marta svake godine

Za detaljnije informacije, molimo kontaktirajte:

Harmony Day	1800 331 100
Funded community projects	1800 782 002
Living in Harmony	www.harmony.gov.au

Australian Human Rights Commission (Australska komisija za ljudska prava) provodi federalni zakon koji se odnosi na ljudska prava, antidiskriminaciju i socijalnu pravdu.

Australian Human Rights Commission	1300 369 711
TTY (za osobe sa slušnom i govornom manom)	1800 620 241
website (uključujući informacije na ostalim jezicima)	www.hreoc.gov.au

Kriminalni prekršaji

Kriminal se obično opisuje kao protuzakonito ponašanje ili radnja koja može rezultirati kaznom. Od svake osobe u Australiji se očekuje da poštuje australske zakone. Za detaljnije informacije o kriminalnim prekršajima i ulozi policije u Australiji, posjetite stranicu www.apmab.gov.au/pubs/PoliceGuide.html (informacije dostupne na 8 jezika).

Ako ste bili svjedok kriminalnom prekršaju ili imate informacije koje mogu pomoći policiji da riješi kriminalni slučaj, nazovite:

Crime Stoppers	1800 333 000
---------------------------------------	---------------------

Praktikovanje vjere i običaja takođe mora biti u skladu sa australskim zakonima. Na primjer, zakoni u državama i teritorijama zabranjuju radnje koje uključuju obrezivanje polnih organa i nasilje u porodici.

Nasilje u kući ili porodici

Kao i u drugim zemljama, nasilje nad drugom osobom je protuzakonito u Australiji i smatra se ozbiljnim prekršajem. To uključuje nasilje u kući i u braku, tzv. nasilje u kući ili porodici. Određeno ponašanje osobe dovodi do nasilja u porodici što može dovesti do toga da se žrtva plaši ili da bude izložena fizičkom, seksualnom ili psihološkom maltretiranju i povredama, prisilnim seksualnim odnosima, nasilnoj izolaciji ili da joj se uskraćuju finansijska sredstva. Za detaljnije informacije kontaktirajte:

Violence Against Women (Pomoć 24 sata)	1800 200 526
Violence Against Women website (uključujući informacije na ostalim jezicima)	www.australiasaysno.gov.au
Domestic Violence (Nasilje u porodici - pomoć u krizi – 24 sata)	(02) 6280 0900

TTY (za osobe sa slušnom i govornom manom)

(02) 6228 1852

Domestic Violence
Crisis Service
PO Box 1922
FYSHWICK ACT 2609

**Domestic Violence Crisis
Service website**

www.dvcs.org.au/contacts.php

Men's Line Australia (24 sata)

1300 789 978

Men's Line Australia website

www.menslineaus.org.au

The legal age of consent

Zakonska dob za stupanje u polni odnos, drugim riječima, starosna dob koju zakon priznaje kao dob kada imate pravo pristati na polni odnos sa drugom osobom, razlikuje se od države do države u Australiji. Protuzakonito je stupiti u seksualni odnos sa osobom mlađom od zakonom propisane starosne dobi i mogu se primijeniti oštre kazne za one koji prekrše ovaj zakon.

U ACT-u, ova starosna dob iznosi 16 godina i za muškarce i za žene. Ovaj zakon štiti mlađe osobe od iskorištavanja.

Da biste saznali više o punoljetnosti razgovarajte sa doktorom ili kontaktirajte kliniku za polno zdravlje ili kliniku za planiranje porodice.

Sexual Health and Family Planning ACT

(02) 6247 3077

Prava djece

Australija se obavezala na zaštitu ljudskih prava djece, koja se mogu razlikovati od kulturoloških običaja vezanih za njihovo odgajanje. Određeni običaji koji su nezakoniti u Australiji uključuju prisilno sklapanje braka u mladoj dobi i obrezivanje ženskih organa. Također je protiv zakona odvesti ili poslati dijete u drugu zemlju radi sklapanja prisilnog braka ili obrezivanja ženskih organa, ili zatražiti od nekoga da to organizuje. Postoje službe koje djeluju kada su u pitanju ovi običaji.

Djeca su zakonom zaštićena od fizičkog, seksualnog i emotivnog zlostavljanja, zapuštanja i nasilja, i kod kuće i u školi, te stoga mora postojati prihvatljiv način brige o djeci i njihovom nadzoru. Fizičko discipliniranje djece općenito se ne odobrava, ali ako ova vrsta kazne uzrokuje značajna oštećenja, postaje nezakonita. U školama ova vrsta kažnjavanja je zabranjena.

U slučajevima kada običaj nanosi oštećenje ili postoji vjerovatnost da će nanijeti oštećenje djetetu ili mladoj osobi, u tom slučaju Služba za zaštitu djece (Child Protection Services) može se uključiti da obezbijedi sigurnost i blagostanje djeteta. Ako je vama ili nekome koga poznajete potrebna zaštita od nasilja ili zlostavljanja, trebate kontaktirati policiju ili službu za zaštitu djece.

Zaštita djece

**Child Abuse Prevention Service
(CAPS) (besplatna krizna linija 24 sata)**

1800 688 009

CAPS website

www.childabuseprevention.com.au

Prisilno sklapanje braka u ranoj dobi

International Social Service (ISS)

1300 657 843

Australian Branch

ISS website

www.iss.org.au

Reproduktivno zdravlje kod žena i njihova prava

Prakticiranje obrezivanja ženskih organa, ili bilo kakva radnja koja mijenja ženske genitalne organe i koja nije zdravstveno opravdana, nezakonita je u Australiji. Također je nezakonito odvesti ili poslati dijete u drugu zemlju u namjeri da se ta radnja obavi, ili angažovati drugu osobu da to organizuje. Žene i djevojčice koje se dosele u Australiju mogu imati zdravstvenih problema zbog ove prakse. Postoje posebne službe koje im mogu pomoći.

**Sexual Health and Family Planning
ACT**

(02) 6247 3077

Vožnja

Da biste mogli voziti auto u Australiji, morate imati vozačku dozvolu, a vozilo koje vozite mora biti registrovano pri državnoj službi. Za informacije o vozačkim dozvolama i registraciji vozila pogledajte Poglavlje 1, *Stvari koje treba uraditi odmah nakon dolaska u Australiju*.

Nepoštivanje ili kršenje saobraćajnih zakona može rezultirati visokim kaznama, gubitkom vozačke dozvole ili čak zatvorom. Korištenje mobitela za vrijeme vožnje protiv je zakona, osim ako koristite 'hands-free' komplet.

U svim autima postoje pojasevi za vezanje (ili 'restraints') i to za odrasle i stariju djecu. Za malu djecu i bebe potrebni su posebni pojasevi odobreni zakonom. Po zakonu svi saputnici u vašem autu moraju biti vezani pojaseom, a djeca moraju biti u odgovarajućoj dječijoj sjedalici. Ako ste učesnik u saobraćajnoj nesreći morate odmah obavijestiti policiju.

U nekim područjima moguće je unajmiti sigurnosne pojaseve za djecu. Da biste provjerili postojanje ove usluge u vašem području kontaktirajte:

Kidsafe ACT

(02) 6290 2244

Pomoć na drugim jezicima

131 450

Website

www.kidsafe.com.au

Zakoni su posebno strogi po pitanju ograničenja brzine i vožnje nakon konzumiranja alkohola. Dozvoljena količina alkohola u krvi razlikuje se zavisno od države i teritorije, te od vrste vozačke dozvole koju vozač posjeduje. Protuzakonito je konzumirati alkohol za vrijeme vožnje. Za detaljnije informacije kontaktirajte:

Alcohol Guidelines

(02) 6289 1555

Website

www.alcohol.gov.au/internet/alcohol/publishing.nsf/Content/guidelines

Korištenje droga, pušenje i konzumiranje alkohola

Postoje mnogi zakoni koji se odnose na posjedovanje i korištenje droga. Kršenje ovih zakona može dovesti do primjene **oštrih kazni**. Zakoni o drogama u Australiji prave razliku između onih koji koriste zakonom zabranjene droge i onih koji od toga prave biznis tako što dobavljaju, proizvode ili prodaju drogu.

Pušenje duhanskih proizvoda je zabranjeno na sve većem broju mjesta u Australiji, uključujući većinu vladinih kancelarija, zdravstvenih klinika i radnih mjesta. Pušenje u restoranima i trgovačkim centrima je također zabranjeno u većini država i teritorija. Nepušačke zone su često, ali ne uvijek, označene znakom 'no smoking' (zabranjeno pušenje).

Trgovac čini prekršaj ako prodaje duhanske proizvode maloljetnicima (tj. osobi ispod 18 godina starosti). Davanje duhana maloljetniku je također zabranjeno u većini država i teritorija.

Po zakonu, konzumiranje alkohola u Australiji je dozvoljeno, ali samo na određenim mjestima u određeno vrijeme. Protuzakonito je prodavati ili davati alkohol osobama ispod 18 godina ('minor'-maloljetniku). Maloljetnik također čini prekršaj ako konzumira alkohol osim na privatnom posjedu kao što je privatna kuća. Konzumiranje alkohola također je zabranjeno na nekim javnim mjestima.

Australian Drug Information Network
(uključujući informacije na ostalim jezicima)

www.adin.com.au

Čovjekova okolina

Čista okolina i zaštita prirode su važni za Australce. Protuzakonito je prljati, zagađivati ili bacati otpad bez dozvole. Australijske životinje, ribe, rakovi, školjke i biljke su zaštićeni zakonom. Ne idite u lov, ribolov niti skupljajte biljke prije nego što provjerite da li vam treba dozvola. Osim toga, postoje posebna pravila koja važe za [National Parks](#) (nacionalne parkove) u cilju njihove zaštite.

Buka

Postoje zakoni koji štite Australijance od prekomjerne buke. Pravila se razlikuju među državama i teritorijama, a također zavise i od toga da li je određeno područje komercijalna, industrijska ili stambena zona. U principu, komšije tolerišu povremenu buku, ali u slučaju kada se radi o čestoj, pretjerano velikoj buci ili buci koja se događa noću, može se uložiti žalba općini, odgovornom tijelu za zaštitu čovjekove okoline pri državi, teritoriji ili policiji.

Ako vam trebaju informacije o zagađenosti i buci, ako želite uložiti žalbu ili ako vam trebaju neke druge usluge koje se odnose na zaštitu čovjekove okoline nazovite:

Environment ACT

13 2281

Website

www.tams.act.gov.au/live/environment

Canberra Connect

13 2281

Website

www.canberraconnect.act.gov.au

Životinje

Australija ima zakone koji štite životinje od okrutnosti i zapuštanja. Zabranjeno je ubijati životinje u kućnom dvorištu. Osobe koje loše postupaju sa životinjama i pticama mogu biti novčano kažnjene ili pritvorene. Postoje lokalni zakoni koji propisuju koje se domaće životinje smiju držati kod kuće. Kućni ljubimci kao što je pas moraju biti registrovani u vašoj lokalnoj općini. Pogledajte u telefonskom imeniku [White Pages](#) pod 'Dog' u dijelu koji se odnosi na 'Government' (vlada).

Ako dobijete ili kupite kućnog ljubimca odgovorni ste da se o životinji brinete na odgovarajući način, da je hranite i držite čistom. Mnoge kućne ljubimce treba redovno vakcinisati i voditi kod veterinara ako su bolesni ili povrijeđeni. U Australiji se očekuje da životinje budu uštrojene i da imaju mikro čipove što je također odgovornost vlasnika. Detaljnije informacije možete dobiti od vašeg mjesnog veterinara ili **Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals (RSPCA)** (Društva za zaštitu životinja).

Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals (RSPCA)(02) 6287 8100

RSPCA e-mail

rspca@rspca-act.org.au

RSPCA website

www.rspca.org.au

Upoznavanje ljudi i komuniciranje

U Australiji kada nekog upoznajete po prvi put običaj je da se rukujete desnom rukom. Osobe koje se ne poznaju ne ljube se i ne grle pri upoznavanju.

Mnogi Australci kada razgovaraju sa nekim gledaju osobu u oči u znak poštovanja i da pokažu da pažljivo slušaju. Međutim, trebate biti svjesni činjenice da kod nekih ljudi to može izazvati neprijatnost i poniženost.

Kada Australci upoznaju nekoga po prvi put ne vole da im se postavljaju direktna i pitanja lične prirode kao što su starosna dob, bračno stanje, djeca i novac.

Ako vam osobu nisu predstavili imenom ili vam nije rečeno da je oslovljavate imenom, u tom slučaju obično se obraćate osobi koristeći prezime i titulu (npr. Mr Wong, Ms Smith, Mrs Brown, Dr Lee). Na radnom mjestu i u kontaktu sa prijateljima, Australci se obično obraćaju jedni drugima imenom.

Pristojno ponašanje

Australci obično kažu **“please”** (molim vas) kada nešto traže ili žele uslugu, te kažu **“thank you”** (hvala) kada im neko nešto da ili im pomogne oko nečega. Ako ne kažete **“please”** i **“thank you”** smatraće vas nepristojnim.

Australci obično kažu **“excuse me”** kada žele skrenuti nečiju pažnju i **“sorry”** (izvinite) kada se slučajno sa nekim sudare u prolazu. Australci također kažu **“excuse me”** ili **“pardon me”** (izvinite) ako podignu na javnom mjestu ili kod nekoga u kući.

Trebate uvijek biti tačni kada idete na sastanak ili dogovoreni termin. Ako vidite da ćete zakasnuti, nazovite osobu i to joj javite. Ovo je vrlo važno kad su u pitanju poslovni sastanci jer vas kašnjenje može finansijski koštati kao i u slučaju ako ne dođete na zakazani termin i o tome unaprijed ne obavjestite osobu sa kojom ste zakazali sastanak. Osobu koja uvijek kasni mogu smatrati nepouzdanom.

Ako primite pismenu pozivnicu u njoj može pisati ‘RSVP’ sa naznačenim datumom. To znači da osoba koja vas poziva želi da zna da li ćete doći ili ne. U tom slučaju pristojnost nalaže da odgovorite do tog datuma.

Većina Australaca ispuhuje nos u platnene i papirnate maramice, a ne na pločnik. Ovo se odnosi i na pljuvanje. Mnogi ljudi će vam reći **“bless you”** (na zdravlje) kada kihnete - ova fraza nema vjersko značenje.

Važno je znati da određeno ponašanje nije samo nepristojno već i protuzakonito. Primjeri uključuju psovanje na javnom mjestu, guranje u redu, te vršenje male i velike nužde na mjestima koja za to nisu namijenjena, osim u javnim i privatnim toaletima.

Odjeća

Australija je raznoliko društvo. Odjeća koju ljudi nose odražava njihovu raznolikost. Mnogi ljudi nose ležernu i praktičnu odjeću što zavisi od društvene prilike ili klime. Mnoge osobe nose svoju tradicionalnu odjeću koja može biti vjerskog ili tradicionalnog karaktera, naročito u svečanim prilikama.

Postoji nekoliko zakona i pravila u vezi oblačenja, a na radnim mjestima i u nekim prostorijama treba nositi određenu vrstu odjeće. Na primjer, zaštitne čizme i šljemovi moraju

se nositi iz sigurnosnih razloga na mjestima gdje se izvode građevinski radovi, a policija, vojska i osoblje na određenim radnim mjestima moraju nositi uniformu.

Klubovi, kina, pozorišta i ostala mjesta mogu tražiti od posjetilaca da nose elegantnu i čistu odjeću, te odgovarajuću obuću (isključujući japanke).

Možda će neki načini u oblačenju biti u sukobu sa vašim shvaćanjima ili za vas uvredljivi. Na primjer, neke žene nose odjeću koja puno otkriva tijelo. Nemojte o njima donositi sud zasnovan na standardima zemlje u kojoj ste ranije živjeli. U Australiji, bez obzira na stil oblačenja koji žena ima, nemojte ga shvaćati kao nedostatak morala ili način privlačenja muške pažnje.

Uobičajeni australijski izrazi

Mnogi australijski izrazi i riječi iz slenga mogu ljudima koji su tek došli u Australiju zvučati čudno. Ako niste sigurni šta određeni izraz znači, slobodno pitajte. Ovo su neke uobičajene fraze:

- **Bring a plate** –kada ste pozvani na neku društvenu ili poslovnu zabavu i ako se od vas traži da “bring a plate“ to znači da trebate donijeti neko jelo koje ćete podijeliti sa drugima.
- **BYO** –znači da donesete svoje piće (“**B**ring **Y**our **O**wn”), što može da uključi alkohol, sokove, gazirana pića ili vodu. Neki restorani su BYO. To znači da možete donijeti svoju flašu vina, ali morate platiti korištenje čaša. Ova novčana naknada se zove ‘corkage’.
- **Fortnight** – ‘fortnight’ je dvosedmični period. Mnogi Australci dobivaju platu ili nadnice dvosedmično.

6. Stanovanje

Unajmljivanje privatne kuće ili stana

Kuća ili stan unajmljuje se obično preko agencije za posredovanje nekretninama ili direktno od vlasnika. Kuće i stanovi za unajmljivanje se oglašavaju u dnevnim novinama posebno srijedom i subotom u dijelovima novina gdje piše 'To let' i 'Accommodation vacant'. Možete također otići u agenciju za nekretnine i tražiti listu stanova/kuća za unajmljivanje. Pronalaženje smještaja u Australiji može biti teško, a kirije visoke.

U Australiji, poželjno je da podstanar i stanodavac imaju sklopljen pismeni ugovor tako da svi termini i uslovi budu bolje vidljivi. 'Lease' ili 'residential tenancy agreement' (ugovor o unajmljivanju) je pismeni ugovor između podstanara i stanodavca i obično se sklapa na 6 ili 12 mjeseci, međutim imate pravo da se nagodite sa stanodavcem ili agentom o vremenskoj dužini najma prije nego što potpišete ugovor. Nakon isteka najma možda ćete moći obnoviti ugovor na novi period.

Ako raskinete ugovor prije njegovog isteka, imajte na umu da to može uključivati dodatne troškove, pa stoga nemojte unajmljivati na period duži nego što planirate ostati. **Nemojte potpisivati ugovor prije nego što pregledate stan/kuću i u potpunosti ne razumijete sve uslove iz ugovora, jer on postaje pravno obavezujući nakon što ga potpišete.** Za detaljnije informacije, pogledajte u produžetku *Prava i obaveze podstanara*.

Čim ugovor o unajmljivanju stupi na snagu od vas će se obično tražiti da platite jednu mjesečnu kiriju unaprijed i date kauciju. Kaucija je polog koji dajete stanodavcu i u većini slučajeva ne iznosi više od jedne mjesečne kirije. Stanodavac ili agent moraju poslati kauciju u Residential Tenancies Bond Authority.

Prije nego što uselite, vi i stanodavac, ili njegov agent, popunjavate dokument pod nazivom 'condition report' u kojem bilježite u kakvom se stanju nalazi stan/kuća. Ovaj dokument vam može pomoći da izbjegnute nesuglasice kada se budete iseljavali jer se u njemu bilježe sva oštećenja koja su bila prisutna kada ste se uselili. Kada napustite unajmljeni stan ili kuću, dobićete natrag kauciju ako ne dugujete kiriju i ako ostavite iza sebe očišćen i neoštećen stan/kuću.

Možda ćete imati pravo na finansijsku pomoć oko plaćanja kaucije i pologa. Možda također imate pravo na isplatu **Rent Assistance** koja će vam pomoći oko troškova plaćanja mjesečne kirije. Informacije o ovim isplatama možete dobiti u [Centrelink](#)-u.

Prava i obaveze podstanara

Za informacije o pravima i obavezama podstanara kada unajmljujete privatni smještaj ili ako želite tražiti informativnu brošuru kontaktirajte:

Tenants Advice Service

(02) 6247 2011

Tenants Advice Service Address

PO Box 8

Civic Square ACT 2608

Tenants' Union ACT website

www.tenantsact.org.au

Kupovina kuće ili stana

Kuće ili stanovi koji su za prodaju obično se oglašavaju u novinama, a oglasi mogu biti stavljani i na Internet. Agencije za nekretnine vam također mogu dati spisak kuća za prodaju. Ako po prvi put kupujete kuću u Australiji možda imate pravo na pomoć australske vlade pod nazivom 'First Home Owner Grant'.

Ako treba da posudite novac da biste kupili kuću ili stan, obratite se banci ili drugoj finansijskoj instituciji. U Australiji, prilikom kupovine kuće, ljudi obično koriste advokata ili bilježnika da provjere na kome je vlasništvo i da organizuju sve potrebne papire. I u ovom slučaju, **ne potpisujte nikakav ugovor ako u potpunosti ne razumijete sve termine i uslove.**

Državni smještaj

Ako primete isplatu od Centrelink ili imate niske prihode možete predati zahtjev za državni smještaj. Dužina čekanja na državni smještaj zavisi od toga gdje želite da živite, broja članova vaše porodice i koliko vam hitno treba smještaj. Za informacije o državnom smještaju, kontaktirajte:

ACT Housing

13 3427

Website

www.dhcs.act.gov.au/hcs/public_housing

Smještaj u hitnim slučajevima

U ACT-u i Queanbeyan-u smještaj u kriznim slučajevima mogu koristiti i muškarci i žene. Većina vrsta smještaja uključuje i određene troškove. Međutim, vrlo često oko toga se možete dogovoriti što zavisi od vaše situacije. Listu sa popisom svih vrsta smještaja možete dobiti od sljedećih službi:

[Citizens Advice Bureau](#)

(02) 6248 7988

Canberra Emergency Accommodation Service Crisis Line

(02) 6257 2333

Osnovne usluge za domaćinstva (priključci)

Bilo da unajmljujete ili kupujete stan ili kuću, postoje razni priključci za domaćinstvo koji će vam možda zatrebati. Potrudite se da obavijestite kompanije koje vrše ove usluge nekoliko dana prije preseljenja u novi smještaj.

Prije sklapanja bilo kakvog ugovora za priključke u domaćinstvu, trebete provjeriti da li vam je usluga na koju se obavezujete potrebna uzimajući u obzir vrstu vašeg smještaja i koliko dugo u njemu namjeravate ostati. U nekim slučajevima ljudi su se obavezali na trogodišnji ugovor sa snabdjevačem električne energije iako su živjeli u privremenom smještaju. Važno je da razumijete sve uslove iz ugovora o priključcima prije nego što ga potpišete

Električna struja, gas i voda

ActewAGL (električna struja i voda)

13 1493

ActewAGL (prirodni gas)

13 1886

ActewAGL web stranica

www.actewagl.com.au

Telefon

Telefonske kompanije, uključujući kompaniju [Telstra](#) koja je jednim dijelom državna kompanija, možete pronaći u poslovnom telefonskom imeniku [Yellow Pages](#) pod 'Mobile telephones and accessories' i 'Telephones-long distance'.

Za neke od ovih usluga možda treba platiti priključak. To provjerite kod kompanije koja vrši uslugu prije nego što potpišete ugovor. Oni će vam poslati račun na kojem će biti naznačeni troškovi njihove usluge. Trebate ih odmah kontaktirati ako niste u mogućnosti platiti račun do naznačenog datuma ili ako vam više odgovara da češće primete manje račune nego veće račune u dužim periodima. Međunarodni telefonski pozivi mogu biti vrlo skupi i troškovi se

brzo nagomilaju. Pažljivo pratite koliko razgovarate kada zovete inostranstvo ili koristite unaprijed kupljenu telefonsku karticu (može se kupiti u prodavnicama novina).

Mnoge osobe u Australiji posjeduju mobitel, međutim pozivi sa mobilnih telefona mogu biti vrlo skupi. Općenito, pozivi se obračunavaju po minuti ili u razmacima od 30 sekundi kada koristite mobilni telefon da nazovete drugu državu u Australiji ili u inostranstvo. **Trebate pažljivo proučiti na šta se finansijski i pravno obavezujete prije nego što kupite mobitel.**

Telecommunications Industry Ombudsman je izdao više informativnih brošura na engleskom i ostalima jezicima o raznim potrošačkim pitanjima. Za više informacija posjetite web stranicu ili nazovite:

Telecommunications Industry Ombudsman **1800 062 058**

Website www.tio.com.au/publications/FactSheets.htm

Odvoz smeća i otpada za preradu

ACT Vlada pruža usluge odvoza smeća i otpada koji se prerađuje, kao što su papir, staklo, lim i neke vrste plastike. Postoje posebne kante za smeće i za reciklirajući otpad ('wheelie bins') koje se postavljaju na rub pločnika na dan kada se odvozi smeće - jednom sedmično se odvozi smeće, a jednom u dvije sedmice reciklirajući otpad. Da biste saznali kojim danima se odvozi smeće i reciklirajući otpad raspitajte se kod komšija ili nazovite:

ACT Waste **132 881**

Website www.tams.act.gov.au/live/Recycling_and_Waste

Ako smeće nije odvezeno ili su kante za smeće oštećene nazovite:

Cleanaway – Reciklaža **(02) 6260 1472**

– Smeće **(02) 6260 1547**

7. Zapošljavanje

Traženje posla

Tržište rada u Australiji može biti vrlo konkurentno. Koliko brzo nakon dolaska tek pristigli doseljenici mogu pronaći zaposlenje zavisi od ekonomskih faktora, stručnih kvalifikacija i vještina, vrste traženog posla, te posebnih okolnosti od kojih može zavisiti postojanje određenih poslova u raznim dijelovima države.

Dnevne novine objavljuju slobodna radna mjesta (ili 'Positions vacant'), posebno subotom. Konkursi za radna mjesta se također objavljuju na Internetu. Postoje i privatne agencije za zapošljavanje, koje možete naći u telefonskom imeniku '[Yellow Pages](#)' i na Internet stranicama za zapošljavanje.

Svaki stanovnik Australije može da se prijavi u **Centrelink** i **Job Network** da bi dobio pomoć u pronalaženju posla. Kada ste registrovani mogu vas uputiti na **Job Network** (Mrežu agencija za zapošljavanje), koja se sastoji od privatnih, društvenih i vladinih organizacija sa kojima je australska vlada sklopila ugovor da pomognu osobama da nađu zaposlenje.

Kao novi doseljenik, dobro bi bilo da razgovarate sa iskusnim savjetnikom za zapošljavanje ili kontaktirate **Centrelink Career Information Centre** da biste bili sigurni da na pavilan način tražite zaposlenje, posebno u slučajevima kada vam je teško dobiti intervju kod poslodavca.

Kontakt podaci Centrelink-a

Job Search Information Line	13 6268
Pomoć na drugim jezicima	13 1202
Lično obraćanje	Lokacije kancelarija
Informacije na ostalim jezicima	Centrelink pomoć – mi govorimo vaš jezik
Web stranica	www.centrelink.gov.au

Usluge Job Network-a

Postoji više vrsta usluga za zapošljavanje koje nudi Job Network. One uključuju:

- **Job Search Support Services** (Služba za pomoć oko pronalaženja posla) – ovu uslugu mogu koristiti osobe koje traže posao i ispunjavaju uslove čim se prijave u Centrelink ili u agenciju Job Network-a, ona pomaže nezaposlenim osobama da pronađu posao u najkraćem roku
- **Intensive Support Services** (Intenzivna pomoć za osobe koje traže zaposlenje) pruža intenzivnu pomoć osobama koje traže posao i ispunjavaju uslove što uključuje obuku u okviru koje usavršavaju vještine potrebne za intervju i uče kako se na najbolji način predstaviti poslodavcu;
- **Intensive Support – Job Search Training** (Intenzivna pomoć – obuka za traženje posla) puža individualnu pomoć osobama koje traže zaposlenje i ispunjavaju uslove, te im pomaže da usavrše vještine potrebne za traženje posla i prošire mrežu kontakata da pronađu zaposlenje (aktivnosti uključuju pomoć oko sastavljanja biografije i molbi za posao);
- **Intensive Support – customised assistance** – daje individualnu pomoć osobama koje traže zaposlenje i ispunjavaju uslove, a uključuje analiziranje barijera koje otežavaju osobama da pronađu zaposlenje i pravljenje individualnog plana za traženje posla

- **New Enterprise Incentive Scheme (NEIS)** (Program za poticaj osnivanja novih preduzeća) pomaže nezaposlenima da osnuju i vode vlastitu firmu. Korisnici ovog programa možda imaju pravo na pomoć u okviru ovog programa koja obuhvata obuku iz male privrede, novčanu pomoć i savjetodavnu uslugu u toku prve godine nakon osnivanja firme.
- **Assessment Fee Subsidy for Overseas Trained Australian Residents** (Novčana naknada za stanovnike Australije školovane u inostranstvu) – pomaže oko troškova ispita i procjene kvalifikacija

Važno je da imate na umu da samo učlanjenje u Job Network na garantuje posao. I dalje trebate aktivno tražiti zaposlenje da biste povećali šanse da ga pronađete.

Sve osobe koje traže posao također mogu besplatno koristiti uređaje **Job Network Access-**a u kancelarijama Centrelink-a. Mnoge agencije Job Network-a daju na korištenje uređaje kao što su telefoni, fotokopir aparati, faks mašine, ekrane koji reaguju na dodir (touch screens) i kompjutere (uključujući Internet). Za detaljnije informacije o ovim uslugama, uključujući uslove koje trebate ispunjavati kontaktirajte:

Job Seeker Hotline **13 6268**

Job Network website www.jobnetwork.gov.au

Centrelink takođe upućuje klijente na službu koja radi na priznavanju inostranih kvalifikacija i daje savjete o ostalim službama za zapošljavanje koje se nalaze u tom području.

Kancelarije Centrelink-a se nalaze u mnogim predgrađima kao i u glavnim centrima u unutrašnjosti. Njihove adrese se nalaze u telefonskom imeniku 'White Pages' pod 'Centrelink', ili na web stranici Centrelink-a.

Više informacija

Australian Apprenticeships **13 38 73**

Website www.australianapprenticeships.gov.au

Workplace website www.workplace.gov.au

Australian Jobsearch website www.jobsearch.gov.au

Skilled Migrant Job Seeker website <https://skilledmigrant.gov.au>

Jobguide website <http://www.jobguide.deewr.gov.au/>

Work Experience Program (Program za sticanje radnog iskustva)

Territory Government [Office of Multicultural Affairs](#) (Ured za multikulturalne poslove) vodi program za sticanje radnog iskustva namijenjen osobama koje su dugo nezaposlene i koje dolaze iz raznih kulturoloških područja. Program je kombinacija kursa iz uredske administracije koji traje četiri sedmice i prakse na radnom mjestu koja traje osam sedmica.

[Work Experience and Support Program](#) **6207 6199**

Kvalifikacije

Savjetuje se da imate formalno priznate stručne kvalifikacije da biste imali veće šanse da radite u istoj profesiji za koju ste stručno osposobljeni.

Zanatske kvalifikacije

Ako imate kvalifikacije iz oblasti inženjerstva, građevinarstva, metalne struke, elektro zanata ili ugostiteljstva, sljedeće agencije vam mogu dati informacije o tome kako se takva zanimanja priznaju u Australiji. Ako živite u Kanberi kontaktirajte:

Trades Recognition Australia

GPO Box 9879

MELBOURNE VIC 3001

Tel: **1300 360 992** ili **(03) 9954 2537**

Fax: (03) 9954 2588

Website: www.workplace.gov.au/tra

Ako zovete iz inostranstva kontaktirajte:

Trades Recognition Australia

GPO Box 9879

CANBERRA ACT 2601

Tel: **+612 6121 7456**

Fax: +612 6121 7768

E-mail: traenquiries@dewr.gov.au

Website: www.workplace.gov.au/tra

Fakultetske diplome

Ako tražite zaposlenje u određenom radnom području, kontaktirajte registracijsko, profesionalno ili tijelo koje daje dozvolu za obavljanje djelatnosti. Njihove kontakt podatke možete naći na Skills Recognition Information web stranici.

Overseas Qualifications Units (Odjel za inostrane kvalifikacije) u svakoj državi i teritoriji pomaže doseljenicima da dobiju priznanje kvalifikacija stečenih u inostranstvu. Za više informacija posjetite stranicu

Skills Recognition website

www.immi.gov.au/asri/os-qual-units.htm

Ministarstvo za obrazovanje, zapošljavanje i odnose na radnom mjestu putem Nacionalnog ureda za priznavanje kvalifikacija stečenih u inostranstvu (**Australian Education International-National Office of Overseas Skills Recognition (AEI-NOOSR)**) pruža informacije i savjete o ekvivalentnosti kvalifikacija stečenih u inostranstvu, a za ovu uslugu se plaća. Za više informacija kontaktirajte:

AEI-NOOSR Hotline

1300 363 079

AEI-NOOSR website

aei.gov.au/AEI/QualificationsRecognition

Napomena: Molimo provjerite u Odjelu za inostrane kvalifikacije (Overseas Qualifications Unit) prije nego što kontaktirate AEI-NOOSR. OQU će vas uputiti njima ako bude potrebno.

U nekim slučajevima osobe koje su stekle stručne kvalifikacije u inostranstvu, a imaju australijsko državljanstvo ili stalni boravak, mogu imati pravo na FEE-HELP pomoć da plate djelomične ili pune troškove poduke prijelaznih kurseva koji su potrebni za priznanje inostranih kvalifikacija u Australiji.

FEE-HELP

1800 020 108

Going to Uni

www.goingtouni.gov.au

ASDOT pruža finansijsku pomoć za pokrivanje troškova procjene kvalifikacija i ispita za osobe sa stručnim profesionalnim kvalifikacijama iz inostranstva u određenim profesijama, koji za to ispunjavaju uslove.

ASDOT Hotline

1300 363 079

ASDOT website

aei.gov.au/AEI/Qualifications/RecognitionInformation/Asdot

Ako vaši dokumenti iz kojih se vidi vaša kvalifikacija nisu na engleskom jeziku, morate ih dati na prevod. Vidi Poglavlje 2, *Pomoć oko engleskog jezika*

Radni uslovi (prava radnika/poslodavca)

Zaposlenici u Australiji uživaju prava te imaju pravo na zaštitu na osnovu relevantnih zakona u državama i teritorijama. Ovi zakoni navode pravila kao što su minimalne satnice i minimalni radni uslovi na koje zaposlenici maju pravo.

Workplace Authority je centralno mjesto gdje se daju besplatni savjeti i informacije o sistemu radnih odnosa u Australiji poslodavcima i zaposlenicima. Workplace Authority također prihvata podnošenje sporazuma o radnom mjestu i procjenjuje da li su oni pravedni. Workplace Authority se nalazi u svakom glavnom gradu, a možete s njima telefonski stupiti u kontakt putem Službe za prevođenje i tumačenje.

Ako imate razloga za zabrinutost i zanima vas kako se ovi zakoni odnose na vaše radno mjesto, **Workplace Ombudsman** (ombudsman za odnose na radnom mjestu) može ispitati žalbe ili moguće kršenje državnog zakona o radnim odnosima, pokrenuti istragu o bilo kojem događaju ili praksi koji nisu u skladu sa državnim zakonom o radnom odnosu, pokrenuti sudski proces da bi se primijenio državni zakon o radnom odnosu, te da zastupa radnike koji su, ili koji mogu postati strane u procesu na osnovu Zakona o odnosima na radnom mjestu iz 1996. (*Workplace Relations Act 1996*)

Za detaljnije informacije o sistemu radnih odnosa u Austaliji, možete također kontaktirati Workplace Infoline ili posjetite Workplace, web stranicu australske vlade.

Wageline	1300 363 264
Pomoć na drugim jezicima	13 14 50
Workplace website	www.workplace.gov.au
Workplace Infoline	1300 363 264
Workplace Ombudsman Helpline	1300 724 200
Workplace Ombudsman website	www.wo.gov.au

Na osnovu Zakona o odnosima na radnom mjestu (Workplace Relations Act), svi radnici imaju pravo da se učlane ili ne učlane u sindikat. Poslodavac ne smije otpustiti radnika zato što je ili nije član sindikata. Za više informacija kontaktirajte **Australian Council of Trade Unions (ACTU)**.

ACTU Helpline	1300 362 223
ACTU website	www.actu.asn.au

Program penzione štednje (Superannuation)

Superannuation je posebno osmišljena dugoročna investicija za vašu penziju. Superannuation je u svijetu poznat kao 'štednja za penziju' ili 'pensionerski prihod'. Investiranje u penzioni fond u toku vašeg radnog vijeka je osmišljen sa ciljem da vam pomogne izgraditi novčani fond od kojeg ćete živjeti kada odete u penziju. Gotovo svaka zaposlena osoba u Australiji je učlanjena u pensionerski fond štednje.

'Superannuation' je u Australiji općenito poznat kao 'Super'.

U većini slučajeva, vaš poslodavac po zakonu mora uplaćivati novčani doprinos koji iznosi 9% od vaše sveukupne zarade u penzioni fond kojeg ste vi odabrali. Vi takođe možete

dodatno uplaćivati u taj fond. Neki poslodavci daju premale novčane doprinose ili ih uopće ne uplaćuju. Da biste provjerili da li vaš poslodavac uplaćuje odgovarajući novčani iznos morate se obratiti vašem penzionom fondu. Za više informacija kontaktirajte:

ATO Superannuation Infoline	13 1020
ATO website	www.ato.gov.au/super
Australian Securities & Investments Commission (ASIC)	1300 300 630
ASIC website	www.fido.asic.gov.au

Oporezivanje

Tax File Number (TFN) je jedinstveni broj koji **Australian Tax Office (ATO)** izdaje pojedincima i organizacijama i potreban je za sve vrste prihoda. Predaja zahtjeva za TFN (porezni broj) treba da vam bude prioritet. **Online registracija za porezni broj** (registracija za porezni broj putem Interneta) je dostupna 24 sata 7 dana u sedmici i samo vam trebaju vaši podaci iz pasoša i vaša adresa u Australiji. Nakon otprilike 10 dana trebate primiti poštom vaš novi porezni broj (TFN). Zaštitite svoj TFN broj i nemojte ga držati u novčaniku, torbici ili u mobitelu.

Formular možete da dobijete u [kancelarijama Centrelinka](#), možete ga isprintati sa Internet stranice Australijskog poreznog ureda, ili možete nazvati TFN Helpline i tražiti da vam ga pošalju. Obrada zahtjeva za TFN traje 28 dana.

Kada počnete raditi, vaš poslodavac će od vas tražiti da popunite izjavu o poreznom broju (TFN Declaration form) na koju trebate upisati svoj porezni broj. Ako još niste dobili TFN broj, poslodavac nema pravo da vam odredi veći porez na platu od uobičajenog sve dok ne prođe redovna procedura za dobivanje TFN broja.

Ako zaradite bilo kakav prihod u finansijskoj godini (između 1. jula i 30. juna), morate predati **Income Tax Return** (poreznu prijavu) do 31. oktobra iste godine, osim ako nisu određeni drugi aranžmani. Kao stanovnik, na vas se odnosi australski zakon i od vas se traži da navadete sav svoj prihod koji ste ostvarili u Australiji i izvan nje na poreznu prijavu.

Australija ima **Goods and Services Tax (GST)** (porez na robe i usluge) od 10 posto na većinu stavki. GST je uključen u cijenu koju treba da platite. Neke stvari kao što su osnovna hrana, većina usluga obrazovanja i zdravstva, usluge čuvanja djece i njega u staračkim domovima ne podliježu GST-u.

Ako imate vlastito preduzeće, trebaće vam Australian Business Number (Australijski poslovni broj - ABN) za kontakte sa **Australijskim poreznim uredom** i ostalim preduzećima. Za više informacija kontaktirajte Australijski porezni ured:

Australijski porezni ured – kontakt podaci

Tax File Number Helpline (informacije o poreznom broju)	13 2861
Business and GST enquiries Poslovne i GST informacije	13 2866
Personal Tax Information Line (informacije o porezu)	13 2861
Predaja zahtjeva za porezni broj putem Interneta	www.ato.gov.au/individuals
Tax Office website Internet stranica Poreznog ureda	www.ato.gov.au

Nekretnine u inostranstvu, investicije i prihod

Australijski građani plaćaju porez na prihod ostvaren bilo gdje u svijetu te moraju prikazati sav inostrani dohodak kad prijavljuju porez. Odluka o tome da li spadate u kategoriju građana koji trebaju platiti porez donosi se na individualnoj osnovi. Australijski porezni ured (Australian Taxation Office – ATO) ima informacije na svojoj web stranici koje će vam pomoći da razumijete svoje porezne obaveze.

ATO može dati informacije o sljedećim vrstama prihoda kad je u pitanju porez:

- investicije kao što su vrijednosni papiri i iznajmljivanje stana / kuće / poslovnog prostora
- kamate i autorska prava
- poslovne aktivnosti u inostranstvu
- primanje penzije iz inostranstva

Ako se na vaš inostrani prihod primjenjuje porez, morate ga prijaviti čak i ako je već oporezovan u državi u kojoj je taj prihod ostvaren. Ako se na taj prihod primjenjuje porez u Australiji, a već ste platili porez na njega u inostranstvu, u tom slučaju možda imate pravo na inostrani porezni kredit (op.p. odbitak od poreza koji smanjuje konačnu poreznu obavezu). Porezi na koje se može primijeniti inostrani porezni kredit zovu se 'creditable taxes'.

ATO International Tax Essentials

www.ato.gov.au/individuals/pathway.asp?pc=001/002/012

8. Socijalna pomoć

Australska vlada daje doprinos na socijalnom i ekonomskom planu putem usluga kojima pomaže ljudima da se osamostale, te pruža podršku onima kojima je to potrebno. Socijalnu pomoć uglavnom isplaćuje vladina agencija koja se zove **Centrelink. Family Assistance Office** pruža pomoć porodicama.

[Adrese Centrelink kancelarija](#) i [Ureda za pomoć porodici \(Family Assistance Office\)](#) možete naći u lokalnom telefonskom imeniku White Pages.

Centrelink isplate

Pravo na isplatu od Centrelinka zavisi od toga koju vrstu vize imate i vaše lične situacije uključujući vaš prihod i nekretnine. Čak i ako imate stalni boravak u Australiji na vas se može odnositi period dvogodišnjeg čekanja na isplate (vidi tekst u produžetku).

Ako ne govorite engleski jezik, Centrelink vam može obezbijediti tumača da biste obavili razgovor. Možete kontaktirati Centrelink i na vašem jeziku pozivom na sljedeći telefon:

Centrelink (višejezične usluge)

13 1202

Centrelink website

www.centrelink.gov.au

Kada predajete zahtjev za isplate u Centrelinku morate pokazati lične dokumente (pasoš i putne dokumente, broj bankovnog računa i podatke o smještaju). Više informacija o ličnim dokumentima koje morate predložiti možete dobiti pozivom na gore navedeni broj ili možete naći tekst sa ovim informacijama naslovljen [Proving your identity to Centrelink](#) (Dokaz vašeg identiteta Centrelinku) na Centrelink web stranici.

Da biste mogli primati bilo kakve socijalne isplate morate imati Tax File Number (TFN) (porezni broj). U Centrelinku možete da dobijete prijavni formular za porezni broj koji predajete u Australijskom poreznom uredu.

Period čekanja

Općenito, novodošli doseljenici moraju živjeti u Australiji kao stanovnici sa stalnim boravkom dvije godine prije nego što mogu dobiti većinu isplata socijalne pomoći, uključujući pomoć za nezaposlene, bolesne, studentske isplate i mnoga druga plaćanja. U period čekanja ubrajaju se samo vremenski periodi koje je osoba provela u Australiji kao stalni stanovnik (permanent resident). Da biste imali pravo na starosnu i invalidsku penziju po pravilu morate živjeti u Australiji 10 godina.

Izuzeca od perioda čekanja

Izbjeglice i doseljenici po humanitarnom osnovu su izuzeti od perioda dvogodišnjeg čekanja, kao i njihovi bračni partneri i maloljetna djeca ako je njihova veza postojala kada su kao izbjeglice ili po humanitarnom osnovu došli u Australiju.

Slično tome, partneri i djeca australskih državljana, te osobe koje imaju stalni boravak najmanje dvije godine izuzete su od perioda čekanja. Mogu postojati i ostali izuzeci koji se mogu primijeniti.

Većina isplata je dostupna samo osobama koje žive u Australiji i koje imaju dozvolu za stalni boravak. Isplatu pod nazivom **Special Benefit** (Specijalna pomoć) možda možete dobiti u toku perioda čekanja, ako ste zapali u teškoće zbog znatne promjene u okolnostima koje su izvan vaše kontrole. Ova isplata je dostupna u vrlo ograničenim okolnostima. Nemogućnost pronalaska posla ili nedostatak novca ne predstavljaju dovoljan razlog da biste imali pravo na Specijalnu pomoć. Ako ste se uselili na osnovu garancije (Assurance of Support), osoba koja je za vas dala garanciju biće odgovorna vratiti iznos koji vam je isplaćen.

Ako negujete osobu koja ima stalni boravak možda ćete imati pravo na **Carer Payment** (Isplatu za njegovatelja) na koju se ne odnosi period čekanja. Ako kontinuirano pružate njegu možda ćete i vi imati pravo na Carer Payment u periodu čekanja.

Ako postanete udovac/udovica, onespособljeni ili samohrani roditelj nakon što ste postali stanovnik Australije, možda imate pravo na pomoć ili penziju. Možete također dobiti penziju a da ne živite 10 godina u Australiji ako ste pokriveni međunarodnim sporazumom o socijalnoj zaštiti. U januaru 2009. godine Australija je imala sklopljen sporazum o socijalnoj zaštiti sa 22 zemalja.

Isplata za pomoć u krizi osobama sa humanitarnom vizom

Od 1. januara 2008. pravo na **Crisis Payment** (isplata za pomoć u krizi) počelo se odnositi i na osobe sa humanitarnom vizom koje su stigle u Australiju po prvi put 1. januara 2008 ili nakon toga, te koje posjeduju jednu od sljedećih viza:

- potklasa 200 – Refugee (Izbjeglica)
- potklasa 201 – In-country Special Humanitarian (Posebna humanitarna za one koji ne mogu napustiti svoju zemlju)
- potklasa 202 – Global Special Humanitarian (Globalna posebna humanitarna)
- potklasa 203 – Emergency Rescue (Spašavanje u hitnim situacijama), i
- potklasa 204 – Woman at Risk (Žena izložena riziku)

Da bi osoba ispunila uslove za ovu isplatu, mora imati pravo na isplatu ili penziju od Centrelink-a, te biti u finansijskim poteškoćama. Osoba **mora uložiti zahtjev za ovu isplatu u roku 7 dana nakon dolaska u Australiju** ili kontaktirati Centrelink u roku 7 dana nakon dolaska i obavijestiti o namjeri da traži isplatu, te predati zahtjev u roku 14 dana od tog kontakta.

Isplata za pomoć u krizi za tek pristigle osobe sa humanitarnom vizom je jednokratna isplata koja pruža dodatnu finansijsku pomoć za potrebe oko naseljavanja onima koji na to imaju pravo. Iznos ove isplate odgovara osnovnom sedmičnom iznosu od Centrelink-a (isključujući dodatne uplate kao što su pomoć za kiriju ili dodatak za lijekove)

Isplate pomoći za porodice

Ako imate maloljetnu djecu australijska vlada nudi razne vrste isplata putem **Ureda za pomoć porodici** (Family Assistance Office) da bi pomogla porodicama oko radnih i porodičnih obaveza. Glavne porodične isplate uključuju Family Tax Benefit, Baby Bonus, Child Care Tax Rebate i Maternity Immunisation Allowance.

U pravilu, morate imati vizu sa stalnim boravkom da biste imali pravo na ove isplate, ali postoje neki izuzeci. Za ove isplate ne postoji period čekanja. Važno je imati na umu da su ove isplate za porodice namijenjene samo kao dodatni prihod, da se od njih ne može živjeti. Porodične isplate podliježu provjeri prihoda.

Family Assistance Offices (Uredi za pomoć porodici) postoje u Centrelink-u, Medicare i Australijskim poreznim uredima. Za detaljnije informacije o isplatama za porodice i o tome za koje isplate ispunjavate uslove, kontaktirajte Family Assistance Office.

Family Assistance Office – kontakt podaci

Telefon	13 6150
Informacije na ostalim jezicima	13 1202
TTY (za osobe sa slušnom i govornom manom)	1800 810 586
Family Assistance website	www.familyassist.gov.au

Mlade osobe

Ako imate djecu stariju od 16 godina, možda imaju pravo na isplate socijalne pomoći kao što su Youth Allowance ili Austudy. Za detaljnije informacije posjetite web stranicu www.centrelink.gov.au ili nazovite:

Služba za mlade i studente	13 2490
Informacije na ostalim jezicima	13 1202

Neko ko će u vaše ime obavljati poslove sa Centrelinkom ili Uredom za pomoć porodici

Možete opunomoćiti drugu osobu ili organizaciju – pod nazivom ‘nominee’, da u vaše ime obavlja poslove sa Centrelinkom i/ili Uredom za pomoć porodici (Family Assistance Office).

Prava i odgovornosti

Postoje određena pravila i uslovi koje morate zadovoljiti da biste mogli primati isplate. U protivnom, neispunjavanje uslova može uticati na vaše isplate ili one mogu biti obustavljene.

Centrelink

Ako primate isplatu, morate obavijestiti Centrelink o svim promjenama koje se odnose na vašu situaciju tako da se osigura da primate tačan iznos. To uključuje sljedeće situacije:

- promjenu u vašim prihodima
- promjenama što se tiče stanovanja
- ako stupite u brak ili ako počnete živjeti odvojeno
- ako počnete ili prestanete studirati
- ako počnete ili prestanete raditi

Osim toga, morate čitati sva pisma koja dobijete od Centrelinka i na njih odgovoriti ako je potrebno.

Centrelink sluša svoje klijente što pomaže Centrelinku da poboljša svoje usluge. Ako imate pohvalu, prijedlog ili žalbu, nazovite:

Centrelink’s Customer Relations Unit (besplatni poziv)	1800 050 004
Informacije na ostalim jezicima	13 1202

Privatnost vaših podataka – Centrelink i Ured za pomoć porodici (Family Assistance Office) mogu dati vaše lične podatke samo ako to dopušta zakon i kada je za to data dozvola.

Family Assistance Office (Ured Za Pomoć Porodici)

Ako primate isplatu, od vas se zahtijeva da obavijestite Family Assistance Office o bilo kakvim promjenama u porodici koje mogu uticati na vaše pravo na ovu isplatu. Za detaljnije informacije o vašim [pravima i obavezama](#) posjetite Family Assistance web stranicu.

Službenici Multikulturalne službe pri Centrelinku

Službenici Multikulturalne službe (Multicultural Services Officers) predstavljaju vezu između Centrelinka i izbjeglica/doseljenika. Oni pružaju informacije klijentima i zajednicama o programima i uslugama, te obavljaju opsežne konsultacije da bi pomogli Centrelink-u da poboljša svoje usluge.

Više informacija

Centrelink

Centrelink ima mnogo informacija o svojim uslugama i isplatama. Za novodošle useljenike i za svakoga kome glavni jezik služenja nije engleski, postoji široka lepeza prevedenih informacija uključujući i vodič sa općim informacijama, 'Welcome to Centrelink' (Dobro došli u Centrelink). Da biste dobili njegovu kopiju i ostale prevedene informacije, nazovite 13 1202 ili posjetite web stranicu www.centrelink.gov.au, odaberite '[We speak your language](#)' (Govorimo vaš jezik) na naslovnoj strani Centrelink-a. Ostale informacije o isplatama Centrelink-a i uslugama možete naći klikom na '[individuals](#)' (pojedinci) i zatim odaberite opciju '[Moved to Australia](#)'. Ostale informacije možete dobiti pozivom na sljedeće brojeve:

Centrelink multilingual (Pomoć na ostalim jezicima)	13 1202
Ugovaranje termina i radno vrijeme	13 1021
Employment Services, Newstart, Special Benefit (Usluge zapošljavanja, isplata za nezaposlene, specijalna pomoć)	13 2850
Age Pensions and Pensioner Concession Cards (Starosna penzija i penzionerske kartice za popust)	13 2300
Roditelj ili staratelj	13 6150
Youth Allowance and Student Services (Studentska pomoć i usluge za studente)	13 2490
Disability, Sickness and Carers (Onesposobljeni, osobe na bolovanju i njegovatelji)	13 2717
Centrelink International Services (Međunarodna služba pri Centrelinku- inostrane penzije)	13 1673
New Apprenticeship Line	13 3633
Primjedbe klijenata	1800 050 004
Centrelink TTY (za osobe sa slušnom i govornom manom)	1800 810 586
Customer feedback TTY (primjedbe klijenata TTY)	1800 000 567
Ako zovete iz inostranstva	+613 6222 3455

Family Assistance Office

Family Assistance Office također nudi informacije o svojim uslugama i isplatama. Za tek pristigle doseljenike i sve one koji slabo vladaju engleskim jezikom, postoji niz prevedenih informacija o pomoći za porodice. Da biste dobili primjerak listića sa prevedenim osnovnim informacijama o isplatama za porodice, nazovite **13 1202** ili posjetite Family Assistance web stranicu i kliknite na '[Multilingual Services](#)'.

9. Transport

Javni transport

Autobusne linije

ACT Vlada pruža lokalne autobuske usluge (**ACTION**) u cijeloj Kanberi. Kontaktirajte ACTION da biste saznali imate li pravo na karticu za popust za putovanja autobusom. Ako vam treba više informacija ili trebate red vožnje, razgovarajte sa osobljem ACTION-a na stanicama ili kontaktirajte:

ACTION lokalna autobusna služba

13 1710

Website

www.action.act.gov.au

Autobuske redove vožnje privatnih kompanija obično možete dobiti od vozača ili ako telefonirate autobuskoj kompaniji. Autobuske kompanije možete naći u telefonskom imeniku '[Yellow Pages](#)' pod naslovom 'Bus and coach scheduled services' (Usluge gradskih i međugradskih autobusa).

Jedna kompanija koja vozi između Kanbere i Queanbeyan-a je:

Deane's Buslines

(02) 6299 3722

Website

www.deanesbuslines.com.au

Željezničke linije

Za informacije o željezničkim linijama van Kanbere kontaktirajte:

Countrylink

13 2232

Website

www.countrylink.nsw.gov.au

Taksi službe

U najvećem dijelu Australije taksi radi 24 sata na dan. Mjerač na instrument tabli u taksiju pokazuje cijenu. Taksi službe su navedene u telefonskom imeniku [Yellow Pages](#) pod 'Taxi cabs'. Većina gradova ima posebnu taksi službu namijenjenu osobama koje koriste invalidska kolica.

Privatna vozila

Novi i polovni automobili za prodaju oglašavaju se u novinama, a možete ih kupiti i u salonima novih automobila i prodavnicama polovnih automobila. Kupovna cijena automobila obično ne uključuje troškove registracije, poreza i obaveznog osiguranja. Ove troškove kupac obično snosi posebno.

Da biste provjerili da li prijašnji vlasnik duguje novac za automobil, koji je registrovan u bilo kojoj državi ili teritoriji osim Zapadnoj Australiji i Tasmaniji, nazovite:

Registrar of Encumbered Vehicles

13 32 20

Website

www.revs.nsw.gov.au

Za informacije o posuđivanju novca za kupovinu automobila, obratite se svojoj banci ili finansijskom udruženju. **Pazite da razumijete sve termine i uslove prije potpisivanja bilo kakvog ugovora o finansiranju.**

U svakoj državi ili teritoriji postoje udruženja vozača koja pružaju usluge kao što su inspekcija vozila za potencijalnog kupca polovnog automobila, informacije o putovanju, osiguranju i usluge na cesti (u slučaju kvara automobila). Mnoge od njihovih usluga su

dostupne ne-članovima kao i članovima, a u cilju pokrivanja članova imaju svoje filijale u drugim državama i teritorijama.

U ACT-u možete kontaktirati:

National Road Motorists Association (NRMA)

13 1122

(Nacionalno udruženje cestovnih vozača)

NRMA website

www.nrma.com.au

Da biste vozili u Australiji treba vam važeća vozačka dozvola. Za informacije o dobivanju **driver's licence** (vozačke dozvole), vidi Poglavlje 1, *Stvari koje trebate uraditi čim stignete u Australiju*.

Napomena: Australijski saobraćajni zakoni su veoma strogi. Vidi Poglavlje 5, *Australijski zakoni i običaji*.

10. Obrazovanje i usluge čuvanja djece

Usluge čuvanja djece

Postoje mnoge vrste usluga čuvanja djece i to cjelodnevno i sa skraćenim vremenom. Namjenjene su djeci koja su premala za školu i za period poslije škole. Naći ćete veliki izbor usluga čuvanja djece u telefonskom imeniku '[Yellow Pages](#)', uključujući **preschools** (male škole) ili **kindergartens** (obdaništa), koja pripremaju djecu za školu, zatim centre za **child care** (čuvanje djece) ili **day care** (jaslice), koje se brinu o mlađoj djeci, i **family day care** (čuvanje djece u porodici) gdje djecu čuva drugi roditelj zajedno sa svojom porodicom.

Postoje i **playgroups** (igraonice) gdje dolaze roditelji sa djecom. Tu se djeca igraju i družu, a roditeljima je to prilika da porazgovaraju i razmjenjuju iskustva.

Playgroup Australia

1800 171 882

Website

www.playgroupaustralia.com.au

Dok pohađate nastavu pri AMEP-u, možda imate pravo na besplatnu uslugu čuvanja djece predškolske dobi. Ako napredujete i upišete nakon toga drugi kurs važno je da naplaćivanje usluge čuvanja djece bude razmotreno budući da ostali kursevi ne pokrivaju ove troškove.

Za detaljnije vladine informacije o:

- uslugama čuvanja djece: u vašem mjestu;
- vrstama usluga čuvanja djece i mogućim slobodnim mjestima;
- vladinoj pomoći oko troškova ovih usluga;
- uslugama za djecu sa posebnim potrebama; i
- uslugama za djecu iz raznih kulturoloških područja

kontaktirajte informativnu službu **Child Care Access**:

Child Care Access Hotline (od 8-21 sat, ponedjeljak-petak)

1800 670 305

TTY (za osobe sa slušnom i govornom manom)

1800 639 327

Child Care Access website

www.facs.gov.au/internet/facsinternet.nsf/childcare/who-hotline.htm

Napominjemo da možda imate pravo na isplate za pomoć porodici (Child Care Benefit i Family Assistance payments) za usluge čuvanja djeteta i druge troškove. Vidi Poglavlje 8, *Socijalna pomoć*.

Škole

Sva djeca sa navršene četiri godine imaju pravo da idu u malu školu (preschool). U njima se djeca razvijaju u fizičkom, emotivnom i društvenom pogledu godinu dana prije polaska u redovnu školu.

Pohađanje škole je obavezno za djecu između 6 i 15 godina. Djeca obično polaze u školu kada napune 4 ili 5 godina i često je nastave do 17 ili 18 godina starosti zbog priprema za univerzitet ili dalje obrazovanje. Djeca ispod 12 ili 13 godina pohađaju **primary school** (osnovnu školu), a starija djeca idu u **high school** (srednju školu).

Svoju djecu možete poslati u državne ili privatne škole. Da biste našli škole u svojoj oblasti, pogledajte u '[White Pages](#)' telefonskom imeniku pod naslovom 'Schools', ili posjetite internet adresu www.education.gov.au.

Državne škole pružaju besplatno obrazovanje. Međutim, većina škola traži dobrovoljni novčani prilog da bi obogatili edukativne i sportske programe. Roditelji odlučuju hoće li dati

novčani prilog. Od roditelja se može očekivati da obezbijede ili plate školi za dodatne obrazovne materijale ili usluge. Roditelji će možda trebati kupiti djeci olovke, penkala, udžbenike i školske uniforme (tamo gdje se one nose).

Napomena: Učenici koji imaju privremenu vizu možda će morati platiti punu školarinu. Za više informacija konsultirajte školu.

Privatne škole naplaćuju školarinu, a mogu imati i religiozne programe ili posebnu obrazovnu filozofiju. Roditelji koji žele da saznaju detalje o privatnom obrazovanju treba da zakažu sastanak sa odgovarajućim vlastima za privatno obrazovanje ili da direktno kontaktiraju odabranu školu.

Raspitajte se u svojoj školi o **before and after school care** (produženom boravku prije i nakon nastave) ili **school holiday programs** (programima za školsku djecu za vrijeme školskog raspusta).

Djeca koja ne govore engleski jezik

Tek pristigla djeca koja ne govore engleski jezik mogu se upisati u škole engleskog jezika (English Language Schools – ESL) i centre za učenje engleskog jezika (English Language Centres – ELC) u kojima se nude intenzivni programi učenja engleskog jezika posebno namijenjenim djeci.

Tumači

Roditelji i staratelji koji slabo govore engleski jezik ili ga uopće ne govore, mogu tražiti od škole da obezbijedi tumača kada žele razgovarati o pitanjima koja se tiču njihove djece. Mogu također nazvati **Službu prevođenja i tumačenja (TIS National)** da bi kontaktirali školu.

Translating and Interpreting Service (TIS National)

13 1450

TIS National website

www.immi.gov.au/tis

Upis

Da biste upisali dijete u školu, kontaktirajte školu telefonom ili lično otiđite. Ponesite svoju vizu ili dokumente o ulasku u Australiju, dokaz o datumu rođenja vašeg djeteta i sve papire uključivo svjedočanstva iz prethodnih razreda. Možda ćete morati pokazati i karton sa vakcinacijama.

Stručno obrazovanje

VET (Stručno obrazovanje i obuka) i TAFE (Tehničko i više obrazovanje) kursevi su namijenjeni studentima koji žele steći stručne, tehničke ili zanatske vještine. Brojni kursevi pokrivaju stručne oblasti obuke kao što su informatika, poslovne usluge, primjenjena umjetnost i mediji, turizam i ugostiteljstvo, građevinarstvo i transport, poljoprivredna i rudarska proizvodnja te inženjerstvo. VET i TAFE koledži naplaćuju školarinu a studenti obično kupuju svoje knjige. Studenti moraju imati završenu srednju školu da bi se mogli upisati na neke od kurseva. Za više informacija kontaktirajte:

Canberra Institute of Technology (CIT)

(02) 6207 3100

(Tehnološki institut u Kanberi)

CIT website

www.cit.act.edu.au

Univerziteti

Australijski univerziteti su među najboljima u svijetu. Obično studiranje za diplomu traje 3 godine, ali postoje i dvostruke diplome, te postiplomski studiji čije studiranje duže traje. Neki kursevi imaju i opciju učenja dopisnim putem ili vanredno. Univerziteti također mogu organizovati kraće kurseve za profesionalno usavršavanje.

Za informacije o upisu i kursevima, kontaktirajte pojedine univerzitete ili posjetite internet stranicu **Going to University**.

Na stranici **Study in Australia** postoje korisne informacije o studiranju u Australiji na 12 jezika.

Study in Australia website	studyinaustralia.gov.au
Going to Uni website	www.goingtouni.gov.au
Australian National University (ANU)	6125 5111 www.anu.edu.au
University of Canberra (UC)	6201 5111 www.uc.edu.au
Australian Catholic University (ACU)	6209 1116 www.acu.edu.au
Australian International Hotel School (AIHS)	1800 500 307 www.aihs.edu.au

Cijena univerzitetskih kurseva može uključiti školarinu, sporedne troškove, knjige, smještaj i opće životne troškove. Za detaljnije informacije o finansijskoj pomoći kontaktirajte:

Going to Uni Student Enquiry Line	1800 020 108
--	---------------------

Youth Allowance (Studentska pomoć) (za osobe 16 do 24 godine starosti) i **Austudy** isplate (za one od 25 godina starosti i više) predstavljaju finansijsku pomoć za redovne studente koji su upisali odobreni studij. Obje vrste isplata zavise od prihoda i imovine koji moraju biti unutar određenih granica. Uglavnom, važi pravilo perioda dvogodišnjeg čekanja za novodošle stanovnike. Za više informacija o ovim programima finansijske pomoći kontaktirajte Centrelink (vidi Poglavlje 8, *Socijalna pomoć*).

11. Zdravstveni sistem

Medicare

Australijska vlada pruža pomoć oko medicinskih troškova i troškova bolničke njege putem šeme koja se zove **Medicare**. Medicare plaća većinu troškova posjeta doktoru, rentgenska snimanja, troškove vađenja krvi, njegu u državnim bolnicama i neke druge usluge.

Da biste saznali da li imate na to pravo i da se učlanite u Medicare, trebate otići u kancelariju Medicare i sa sobom ponijeti pasoš, putne dokumente i vizu za stalni boravak.

Medicare **ne snosi** troškove kola hitne pomoći, stomatološke usluge, fizioterapiju, naočale, usluge stručnjaka za stopala, usluge kiropraktičara niti smještaj u privatnim bolnicama. Za više informacija o Medicare, vidi Poglavlje 1, *Stvari koje trebate uraditi čim stignete u Australiju*.

Medicare website

www.medicareaustralia.gov.au

Centrelink Health Care Card

Ako primате isplatu od **Centrelinka** ili imate niska primanja, možda imate pravo na vladinu zdravstvenu karticu ([Health Care Card](#)). Sa ovom karticom imate pravo na razne vrste popusta uključujući troškove za lijekove i zdravstvene usluge (ljeekar, zubar, kola hitne pomoći). Za više informacija pogledajte Poglavlje 8, *Socijalna pomoć*.

Čak i ako imate zdravstvenu karticu uz nju morate priložiti i vašu Medicare karticu za sve osnovne bolničke i medicinske tretmane.

Privatno zdravstveno osiguranje

Mnogi Australijanci se odlučuju na privatno zdravstveno osiguranje. Ono pokriva cjelokupne ili djelomične troškove liječenja kao privatnog pacijenta u privatnoj ili državnoj bolnici, te može obuhvatati neke usluge koje Medicare ne pokriva, kao što su zubna njega, većina optičarskih usluga i transport kolima hitne pomoći. Ovi troškovi i vrsta pokrivenosti vrlo su raznoliki, pa stoga ako se odlučite da uzmete privatno zdravstveno osiguranje, trebate pažljivo usporediti razne fondove i **provjeriti detalje prije uzimanja polise osiguranja**.

Podsticaji

Vlada nudi finansijske podsticaje sa ciljem da potakne ljude da uzimaju privatno zdravstveno osiguranje. Ako se mislite odlučiti na privatno zdravstveno osiguranje trebate imati na umu sljedeće činjenice:

1. **30 posto popusta** – svi Australijanci imaju pravo na 30 posto popusta ako imaju pravo na Medicare i ako imaju sukladnu policu zdravstvenog osiguranja koje pokriva bolnički tretman, opći liječnički tretman ('pomoćni' ili 'dodatni') ili oboje. (za osobe od 65-69 godina popust iznosi 35 posto, a osobe sa navršениh 70 godina i više imaju popust od 40 posto)
2. **Medicare dodatak na porez** – većina poreznih obveznika u Australiji imaju uključen Medicare dodatak na porez u porezni iznos koji plaćaju. Ovaj porezni dodatak iznosi 1 posto i primjenjuje se na osobe koje zarađuju više od propisanog praga dohotka i koje nemaju osiguranje za bolničko liječenje. Prag dohotka za ovu svrhu trenutno iznosi AUD70,000 za samce i AUD140,00 za parove ili porodice.
3. **Doživotno zdravstveno osiguranje** – ova šema potiče osobe da uzmu osiguranje za bolničko liječenje u mlađjoj dobi. Ako osoba uzme bolničko

osiguranje poslije 1. jula nakon 31. rođendana, plaćat će viši iznos za istu vrstu osiguranja nego osoba koja je uzela osiguranje prije 1. jula nakon 31. rođendana. Ovaj iznos se povećava 2 posto za svaku godinu koja se odgodi.

Posebni uslovi odnose se na nove doseljenike koji stignu u Australiju poslije 1. jula nakon svog 31. rođendana. Doseljenici ne plaćaju dodatni iznos ukoliko zaključe privatno bolničko osiguranje u roku godine dana nakon što se registruju u Medicare.

Važno je da razmotrite uzimanje bolničkog osiguranja u roku godine dana nakon što se registrujete u Medicare. Ako odlučite čekati više od 12 mjeseci nakon što se registrujete u Medicare, u tom slučaju trebat ćete platiti povećan iznos na doživotno osiguranje u visini od 2 posto za svaku godinu nakon 30. godine kada odlučite uzeti bolničko osiguranje.

Više Informacija

Više informacija o privatnom zdravstvenom osiguranju možete dobiti na sljedećim internet adresama www.privatehealth.gov.au i www.phiac.gov.au ili nazovite:

Private Health Insurance Ombudsman

1800 640 695

Private Health Insurance Ombudsman website

www.phio.org.au

Medicinska pomoć

Hitna Pomoć

Hitnu medicinsku pomoć može dobiti u nekim medicinskim centrima ili na odjelima za hitnu pomoć pri bolnicama. Državne i privatne bolnice su navedene pod nazivom 'Hospitals' u telefonskom imeniku [White Pages](#). Informacije o kolima hitne pomoći su date u Poglavlju 3, *Službe za hitne slučajeve*.

Kada krenete u bolnicu, ponesite sa sobom sve lijekove koje uzimate kao i svoju Medicare karticu, člansku karticu privatnog zdravstvenog osiguranja, te zdravstvenu (Health Benefits Card) ili penzionersku karticu za popust (Pension Concession Card).

Hitna medicinska intervencija je dostupna 24 sata na dan u državnim bolnicama na odjeljenjima na kojima piše 'Casualty' ili 'Emergency' (hitni slučajevi).

Ako situacija nije hitna tebate tražiti medicinsku pomoć od ljekara opće prakse (GP).

Doktori Opće Prakse (GPs)

Ako se ne radi o hitnom slučaju, najprije otiđite kod svog porodičnog doktora (koji se također zove 'general practitioner' (doktor opće prakse) ili **GP**) ili u zdravstveni centar. Možete odabrati doktora i zdravstveni centar u koji ćete ići – navedeni su u telefonskom imeniku [Yellow Pages](#) pod 'Medical practitioners'.

Vaš doktor možda ima **bulk bill** (grupni nalog za naplatu). To znači da će od vas tražiti da potpišete Medicare formular koji doktor šalje u Medicare koji onda plaća doktora. U protivnom, doktor naplaćuje od vas, a vi onda možete tražiti povrat novca od Medicare ili vašeg fonda privatnog osiguranja (ako na to imate pravo). I u jednom i u drugom slučaju morate sa sobom imati Medicare karticu (i Health Care Card ako je posjedujete).

Tumačenje

Doktori mogu nazvati telefonsku službu koja daje prioritet hitnim medicinskim slučajevima da bi vam tumač prevodio za vrijeme zdravstvenog pregleda. To je besplatna usluga i za vas i za doktora pod uslovom da imate stalni boravak u Australiji ili ste građanin Australije, i kada troškove zdravstvenog pregleda snosi Medicare. Doktor također može unaprijed angažovati tumača da bude lično prisutan ako je to potrebno.

TIS National Doctors Priority Line (24 sata)

1300 131 450

TIS National website

www.immi.gov.au/tis

Specijalisti

Ne možete ići kod specijaliste a da prije toga niste bili kod doktora opće prakse. Doktor vas može uputiti medicinskom ili drugom **specialist** (specijalisti) na dalje liječenje.

Lijekovi

Ako vaš doktor smatra da vam trebaju lijekovi, daće vam recept koji ćete odnijeti u **chemist shop ili pharmacy** (apoteku). Mnogi lijekovi, kao što su antibiotici, mogu se dobiti samo na liječnički recept. Ako imate **Health Care Card** (karticu za zdravstvenu njegu) ili **Pension Concession Card** (penzionersku karticu za popust) koje izdaje Centrelink, imat ćete pravo na popust za određene lijekove. Takođe morate ponijeti sa sobom Medicare karticu kada idete po lijekove u apoteku.

Važno je da pažljivo pročitate što piše na lijeku i u uputstvu i pitate ako vam nešto nije jasno. Za pomoć ili informacije u vezi lijekova možete se posavjetovati sa apotekarom ili nazvati:

Medicines Line

1300 888 763

(od ponedjeljka do petka, od 9 do 18 sati)

Website

www.nps.org.au

Društveni zdravstveni centri

Community Health Centres (Društveni zdravstveni centri) pružaju zdravstvene usluge osobama svih starosnih dobi uz nisku novčanu naknadu. Svi centri ne pružaju iste usluge. Međutim, usluge koje su često dostupne uključuju brigu o bebama, zdravstvenu edukaciju i unapređivanje zdravlja, fizioterapiju, stomatološke usluge, zdravstvenu njegu, savjetovanje te socijalnu zaštitu.

Mentalno zdravlje

Postoji veliki broj usluga za osobe koje imaju problema sa mentalnim zdravljem. U većini slučajeva osobe kojima treba ova pomoć trebaju kontaktirati svog doktora opće prakse ili lokalni zdravstveni centar.

[Mental Health ACT](#)

1800 629 354

Usluge za osobe koje dolaze iz kulturološki i lingvistički različitih područja

Mnoge bolnice i veliki zdravstveni centri imaju tim zdravstvenih stručnih radnika koji pružaju usluge lokalnim useljeničkim skupinama. Ove usluge obuhvataju savjetovanje, davanje uputa, upućivanje na druge službe i zdravstvene informacije. Nazovite lokalnu bolnicu ili društveni zdravstveni centar i provjerite da li imaju **Multicultural Health Worker** (Multikulturalnog zdravstvenog radnika) za vaš jezik.

Migrant Health Unit (Zdravstvena služba za doseljenike) vam može pomoći da dođete do zdravstvenih usluga u ACT-u. Služba za tumačenje pruža informacije na 11 jezika, a koji su to jezici pogledajte na njihovoj web stranici. Ako vam treba zdravstveni tumač za neki drugi jezik, nazovite Službu prevođenja i tumačenja (TIS National) (pogledajte Poglavlje 2, *Pomoć oko engleskog jezika*)

Migrant Health Unit

(during business hours)

(02) 6205 3333

(za vrijeme radnog vremena)

Ako vam treba zdravstveni tumač na drugom jeziku, ili ako zovete van radnog vremena, kontaktirajte Službu prevođenja i tumačenja (TIS National).

TIS National

13 1450

Postoji i služba koja pomaže osobama koje dolaze iz raznih kultura da upoznaju i nađu odgovarajuću njegu za starije osobe:

Multicultural Home And Community Care (HACC)

(02) 6205 1385

Partners in Culturally Appropriate Care (PICAC)

(02) 6205 1302

Sigurnost djece i prevencija nezgoda

Kidsafe, australska fondacija za prevenciju dječijih nezgoda, je nevladina organizacija koja daje informacije i usluge vezane za sigurnost djece i prevenciju od nezgoda roditeljima i zajednicama. Nekoliko prevedenih informativnih listića mogu se naći na Kidsafe web stranici u dijelu sa informacijama o Zapadnoj Australiji i Viktoriji.

Kidsafe ACT

(02) 6290 2244

Pomoć na ostalim jezicima

131 450

Website

www.kidsafe.com.au

Vakcinacija

Vakcinacija pruža zaštitu djeci (i odraslima) od štetnih infekcija. Vakcinacija nije obavezna, ali se preporučuje za svu djecu. Neke države (Novi južni Vels, Viktorija, Tasmanija i ACT) i teritorije traže potvrdu o vakcinaciji kada se dijete upisuje u obdanište ili školu. Na taj način obdanište ili škola znaju koja djeca nisu vakcinisana. Djecu može vakcinisati vaš porodični doktor ili to možete obaviti u vašem društvenom zdravstvenom centru

Ako vakcinaciju želite obaviti u vašem društvenom zdravstvenom centru ili lokalnoj općini, trebaćete ih kontaktirati da saznate koje vakcinacije oni obavljaju i u koje vrijeme.

Ako vaše dijete nije vakcinisano, možda nećete imati pravo na isplatu za uslugu čuvanja djece.

Vaše dijete mora obaviti sve potrebne vakcinacije ili imati izuzeće od vakcinisanja da biste mogli primati Child Care isplatu.

National Immunisation Infoline

1800 671 811

Australian Childhood Immunisation Register

1800 653 809

National Immunisation website

<http://immunise.health.gov.au>

Stomatološke usluge

U vašoj općini postoje privatne stomatološke ordinacije koje obično naplaćuju usluge. Možda želite imati privatno zdravstveno osiguranje koje će vam pomoći u plaćanju stomatoloških usluga.

Vlade država i teritorija također pružaju ograničeni opseg besplatne zdravstvene oralne njege nosiocima Centrelink kartice za popust. Usluge obuhvataju uglavnom ublažavanje bolova i osnovnu oralnu njegu, uključujući i proteze. Kontaktirajte najbliži medicinski centar ili bolnicu za informacije o uslugama u vašoj oblasti i kontaktirajte Centrelink (pogledajte Poglavlje 8, *Socijalna pomoć*) da vidite imate li pravo na popust.

Korištenje usluga njege za starije osobe

Rezidentna njega je namijenjena starijim osobama koje ne mogu više živjeti same kod kuće iz raznih razloga, kao što su bolest, invalidnost, smrtni slučaj u porodici, hitni slučaj, zbog potreba njihovih njegovatelja, porodice i prijatelja, ili samo zato što je teže živjeti sam kod kuće bez pomoći. Oni kojima treba niži stupanj njege od onoga koji se nudi u domovima možda žele razmotriti samostalan život u stanovima ili penzionerskim naseljima.

Timovi za procjenu potrebne njege (Aged Care Assessment Teams - ACATs) daju savjete o tome koje su vrste usluga koje finansira australijska vlada vama potrebne da biste mogli nastaviti život kod kuće ili da li trebate ići u dom za njegu starijih osoba.

Postoji 5 faza kroz koje morate proći kada želite dobiti mjesto u domu za njegu starijih osoba. To su:

- Procjena prava na dom
- Pronalaženje doma
- Izračunavanje troškova
- Predavanje zahtjeva
- Useljavanje i navikavanje

Za pomoć oko bilo kakvih pitanja vezanih za njegu starijih osoba, kontaktirajte:

Aged and Community Care InfoLine

1800 500 853

Seniors website

www.seniors.gov.au

Carelink centri na federalnom nivou daju informacije i pomoć osobama koje njeguju starije i onesposobljene osobe. Za više informacija kontaktirajte:

Commonwealth Carelink Centri

1800 052 222

Carelink Centres website

www.commcarelink.health.gov.au

Takođe postoji služba koja pomaže osobama raznih kultura da razumiju i pronađu odgovarajuću njegu za starije osobe.

Multicultural Home And Community Care (HACC)

(02) 6205 1385

[Partners In Culturally Appropriate Care \(PICAC\)](#)

(02) 6205 1302

Ostale informacije

Za ostale informacije i detalje o zdravstvenim uslugama, obratite se vašem mjesnom doktoru, medicinskom centru, društvenom zdravstvenom centru, bolnici ili pitajte u apoteci.

12. Rekreacija i sredstva informisanja

Vanjske aktivnosti

Australija je veoma pogodna za vanjske aktivnosti kao što su putovanja, hodanje po šumi, kampovanje i sport. Postoje nekoliko sigurnosnih pravila koja trebate imati na umu kada uživate u vanjskim aktivnostima:

- Kada ste na plaži, plivajte samo u onim dijelovima u kojima patrolira spasilačka služba. Uvijek plivajte između zastavica. Spasilačka služba ne patrolira na svim plažama.
- Izbjegavajte da sami plivate ili lovite ribu
- Nosite šešire i kape kada je vani sunčano da ne dobijete opekotine i rak kože. Ovo je posebno važno za malu djecu i mnoge škole insistiraju na tome da djeca nose šeširiće za vrijeme ljetnih mjeseci.
- Koristite kremu za zaštitu od sunca. Možete je kupiti u apoteci ili supermarketu.
- Paljenje vatre i roštiljanje nisu dozvoljeni u **total fire ban** danima (danima kada je zabranjeno paljenje vatre). Za informacije o danima kada je zabranjeno paljenje vatre nazovite:

Vremenska prognoza **1196**

Bureau of Meteorology www.bom.gov.au/weather/

The Royal Life Saving Society Australia www.royallifesaving.com.au

Swim Australia www.swimaustralia.org.au

Kidsafe www.kidsafe.com.au

Za informacije o nacionalnim parkovima i ostalim prirodnim rezervatima u ACT-u kontaktirajte.

Environment ACT Helpline **6207 9777**

Website www.tams.act.gov.au/live/environment

Sredstva informisanja

Većina prodavnica novina u većim kupovnim centrima ima novine na raznim jezicima, ali ako ne drže baš one koje vi želite, možete ih zamoliti da vam ih naruče.

Special Broadcasting Service (SBS) je televizijska i radio stanica koja ima programe na mnogim jezicima koji se govore u zajednici. Sedmični program izlazi u novinama u velikim gradovima. Listu etničkih radio stanica možete naći na Internet stranici **National Ethnic and Multicultural Broadcasters' Council (NEMBC)** at www.nembc.org.au

U Kanberi se nalaze sljedeće višjejezične radio stanice:

Radio stanica	Frekvencija
Community Radio 2XX	98.3 FM
Canberra Multicultural Service	91.1 FM
SBS radio	105.5 FM

Prije zaključivanja bilo kakvog ugovora sa komunikacijskim službama, svi potrošači trebaju provjeriti da li im je usluga na koju se obavezuju potrebna s obzirom na njihovu kućnu

situaciju. U nekim slučajevima ljudi su se obavezali na plaćene TV programe misleći da im je ta usluga potrebna za prijem javnih TV programa.

Internet

Postoji mnogo programa koji pružaju besplatan ili povoljan pristup Internetu te obuku za one koji inače ne bi imali ovaj pristup. Za ostale informacije kontaktirajte vašu općinu ili lokalnu školu (u unutrašnjosti i udaljenim područjima). Javne biblioteke možda imaju besplatan pristup internetu.

Australian Library Gateway

www.nla.gov.au/libraries

Australian Internet Cafes

www.gnomon.com.au/publications/netaccess/

13. Ministarstvo za useljeništvo i državljanstvo

Department of Immigration and Citizenship (DIAC) (Ministarstvo za useljeništvo i državljanstvo) je mjesto koje kontaktirate u vezi pitanja vezanih za vizu i australijsko državljanstvo. Na DIAC web stranicama Living in Australia također ćete naći mnogo općih informacija uključujući one o naseljavanju.

DIAC informacije **131 881**

DIAC website www.immi.gov.au

Living in Australia web pages www.immi.gov.au/living-in-australia

Regionalni uredi DIAC pružaju niz usluga koje se tiču useljavanja, kao što su vize i dozvole, prijave za privremeni ili stalni boravak:

ACT DIAC Office
3 Lonsdale St
BRADDON ACT 2612

Radno vrijeme:

Ponedjeljak i utorak **9 do 16 sati**

Srijeda **9 do 13 sati**

Četvrtak i petak **9 do 16 sati**

Australijsko državljanstvo

Za većinu stanovnika sa stalnim boravkom, prvi korak ka australskom državljanstvu predstavlja uspješno polaganje ispita o državljanstvu. Da biste se pripremili za ovaj test, trebate pročitati knjigu o državljanstvu, koja se nalazi na web stranici u produžetku.

Kad položite ispit i zadovoljite ostale kriterije za australsko državljanstvo, uključujući određen period boravka u Australiji i dobar ugled, morat ćete predati zahtjev za australsko državljanstvo. Ako je vaš zahtjev uspješan bit ćete pozvani na svečanu ceremoniju. Na ceremoniji, većina odraslih osoba koje traže državljanstvo moraju polagati zakletvu (Pledge of Commitment) prije nego što postanu australijski državljani. Za više informacija uključujući uslove koje trebate ispunjavati i formulare kontaktirajte:

Citizenship Information Line (u Australiji) **131 880**

Citizenship website www.citizenship.gov.au

Nakon što postanete australski državljani, možete podnijeti zahtjev za australski pasoš. Ako zadržite državljanstvo druge države uporedo sa australskim državljanstvom, prilikom putovanja u i iz Australije koristite australijski pasoš.

Svi australski državljani od 18 godina naviše imaju obavezu da se upišu u glasački registar. Na ceremoniji dodjele državljanstva imate priliku da to učinite. Možete to obaviti i sa 17 godina tako da biste bili spremni da glasate čim navršite 18 godina.

Upisne formulare možete dobiti u poštama, uredima Australske glasačke komisije (Australian Electoral Commission - AEC) i na AEC web stranici. Popunjavanjem jednog formulara registrujete se za federalne, državne/teritorijalne i lokalne izbore. Svaki put kada promijenite adresu morate popuniti novi formular. Detaljnije informacije možete dobiti na web stranici (uključujući informacije na ostalim jezicima) ili nazovite AEC ako imate bilo kakvih pitanja.

Australian Electoral Commission (AEC) **13 2326**

AEC website www.aec.gov.au

Resident Return Visa (Residentne povratne vize)

Ako ste stalni stanovnik Australije koji planira da privremeno napusti Australiju i želi se vratiti u Australiju, trebaće vam **Resident Return Visa** (Residentna povratne viza). Kontaktirajte DIAC da biste znali da li vam treba viza za povratak u Australiju.

Dolazak članova porodice u posjetu u Australiju

Dolazak u posjetu

Posjetioци treba da zatraže vizu koja pokriva kompletan period njihovog boravka u Australiji. Svaka vrsta turističke vize ima priložene specijalne uslove, zato kontaktirajte najbliži **Australian Overseas Immigration Office** (Australijski imigracioni ured u inostranstvu) za više informacija (vidi u produžetku).

Sistem **Electronic Travel Authority (ETA)** (Elektronskog odobrenja putovanja) dostupan je za vlasnike pasoša iz više od 30 zemalja putem ovlaštenih putnih agencija i avio kompanija i u većini australijskih diplomatskih ureda. ETA omogućava mnogim posjetiocima koji dolaze u kratku posjetu u Australiju da dobiju odobrenje da putuju u Australiju u isto vrijeme kada rezervišu putne karte. Za ETA nije potrebno popunjavanje formulara za vizu. Za više informacija posjetite web stranicu www.eta.immi.gov.au.

Useljenje

Postoje tri glavna dijela programa useljavanja u Australiju:

- **Family migration** (Porodično useljavanje). Kandidat treba da ima rođake u Australiji koji će mu biti sponzori.
- **Skilled migration** (Useljavanje osoba sa stručnim kvalifikacijama). Kandidat mora imati stručne kvalifikacije ili posebne sposobnosti koje će pomoći privredi ili drugim oblastima australijskog života.
- **Refugee, Humanitarian, Special Humanitarian and Special Assistance programs** (Izbjeglince, humanitarni, specijalni humanitarni program i program specijalne pomoći).

Postoje strogi zahtjevi za svaku kategoriju useljavanja koje vaši rođaci moraju zadovoljiti da bi se doselili. Pravila useljavanja su kompleksna i često se mijenjaju, tako da je najbolje kontaktirati DIAC za informacije koje se odnose upravo na vaš slučaj. Za detaljnije informacije pogledajte stranicu:

Migrating to Australia

www.immi.gov.au/immigration.htm

Popis australijskih imigracionih ureda u inostranstvu se nalazi na adresi:

www.immi.gov.au/contacts/overseas/index.htm